

Economisch - Statistische Berichten

47e JAARGANG - 31 JANUARI 1962 - No. 2322

Reisdeviezen

R. MEES & ZONEN

Rotterdam

BANKIERS EN ASSURANTIE - MAKELAARS

Bagage- en ongevallenverzekeringen

Waarde vaste Standaard polis

op kostprijsbasis II A-klasse

Jaarpremie gezin met 3 of meer kinderen f 370,- voor alleenstaanden f 120,-

Documentatie: ZIJPENDAALSEWEG 81

ARNHEM TEL. (08300) 24131

**Maak gebruik van
de rubriek**

VACATURES

voor het oproepen van sollicitanten voor leidende functies. Het aantal reacties, dat deze annonces ten gevolge hebben, is doorgaans uitermate bevredigend; begrijpelijk: omdat er bijna geen grote instelling is, die dit blad niet regelmatig ontvangt en waar het niet circuleert!

schadeverzekering van kantoormachines

Uitgebreide verzekering van alle soorten kantoormachines (schrijfmachines - rekenmachines - boekhoudmachines - Hollerith-installaties).

PROVIDENTIA

N.V. ALGEMEENE
VERZEKERING-MAATSCHAPPIJ
PROVIDENTIA

AMSTERDAM-C
HERENGRACHT 376
TELEFOON 222120

ECONOMISCH- STATISTISCHE BERICHTEN

Uitgave van de
Stichting Het Nederlandsch Economisch Instituut

Adres voor Nederland: *Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.*
Telefoon redactie: (010) 5 29 39. Administratie: (010)
3 80 40. Giro 8408.

Privé-adres redacteur-secretaris: *Drs. A. de Wit, Sleedoorn-
laan 17, Rotterdam-12, tel. (010) 18 36 32.*

Bankiers: *R. Mees en Zonen, Rotterdam, Banque de Com-
merce, Koninklijk Plein 6, Brussel, postcheque-rekening
260.34.*

Redactie-adres voor België: *Dr. J. Geluck, Zwijnaardse Steen-
weg 357, Gent.*

Abonnementen: *Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.*

Abonnementsprijs: *franco per post, voor Nederland en de
Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f. 29,—, overige landen
f. 31,— per jaar (België en Luxemburg B.fr. 400).*
Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts
worden beëindigd per ultimo van een kalenderjaar.

Losse exemplaren van dit nummer 75 ct.

Advertenties: *Alle correspondentie betreffende advertenties
te richten aan de N.V. Koninklijke Nederl. Boekdrukkerij
H. A. M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam, tel. (010)
6 93 00, toestel 1 of 3.*

Advertentie-tarief *f. 0,36 per mm. Contract-tarieven op aan-
vraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten”
f. 0,72 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt
zich het recht voor om advertenties zonder opgaaf van
redenen te weigeren.*

Personeelsverloop, sexe en diensttijd

Zindelijk denken en productief handelen worden bemerkt bij het ontbreken van cijfermatige gegevens over kwantificeerbare verschijnselen. Velen weten dat het personeelsverloop groot is. Vrij algemeen bekend is ook nog dat de hoogconjunctuur en de krappe arbeidsmarkt hierbij een rol spelen. Daarenboven kunnen de lezers van de C.B.S.-publikatie „Maandstatistiek van de industrie” regelmatig kennis nemen van vertrek- en verloopcijfers, onderscheiden naar bedrijfstakken en personeelscategorieën (arbeiders en overig personeel, en naar geslacht). Doch aspecten als leeftijd, diensttijd, burgerlijke staat, scholing, bedrijfsgrootte, geografische ligging en de „werksfeer” komen hierbij niet aan de orde.

Onlangs heeft het C.B.S. evenwel een aanvullend jaaronderzoek over 1959 gepubliceerd¹⁾, waarbij vooral de samenhang tussen de omvang van het verloop met de duur van het dienstverband is onderzocht. Het onderzoek is gebaseerd op een steekproef, waarbij ca. 4.000 industriële bedrijven met ten minste 10 personeelsleden zijn betrokken. (Het bouwbedrijf, het ambacht en de kleine

industrie vallen buiten het onderzoek). Van het personeel is alleen de arbeidersbezetting, welke groep in het bijzonder hoge verloopcijfers te zien geeft, in beschouwing genomen. In de geënquêteerde bedrijven waren ultimo september 1959 ca. 532.000 arbeiders werkzaam. Dit is bijna 65 pCt. van het totaal aantal volgens de Algemene industriestatistiek. Wat de grootte van de onderzochte bedrijven betreft behoren tot de grootteklassen van ca. 10-50 personen, 50-200 personen en 200 en meer personen resp. ca. 1.500, 1.800 en 650 bedrijven. Het aandeel van deze aantallen in de overeenkomstige totalen volgens de Algemene industriestatistiek bedraagt resp. 20, 60 en 75 pCt.

Het gehanteerde begrip van „vertrek” is gerelateerd aan alle arbeiders die het bedrijf hebben verlaten in de verslagperiode, wat de reden daarvan ook zijn moge. Het „verloop” is daarentegen alleen betrokken op die arbeiders, die het dienstverband zelf hebben verbroken. Uitgezonderd hiervan zijn degenen, die wegens natuurlijke of persoonlijke redenen (pensionering, overlijden, etc.) afvloeiden.

¹⁾ C.B.S.: „Maandstatistiek van de industrie”, december 1961, 43 blz., f. 2,50. Verkrijgbaar bij Uitg. W. de Haan N.V., Zinzendorfflaan 3, Zeist en de boekhandel.

Het valt buiten dit bestek de toegepaste berekeningswijze van de uitkomsten in extenso weer te geven. Volstaan moge worden met de mededeling dat met behulp van verhoudingscijfers de uit de tellingen verkregen totalen per bedrijfstak en per grootteklasse zijn „opgehoogd”. Hierbij is het aantal arbeiders van de geënquêteerde bedrijven gerelateerd aan het overeenkomstige aantal volgens de totale telling uit de Algemene industriestatistiek. De onevenredige opbouw van het verzamelde materiaal is hiermede ondervangen.

Uit de tabel blijkt dat het overmatige verloop zich vooral voordoet bij personen met een dienstverband van nog korte duur. Als scheidingslijn kan bij vele bedrijfstakken

een diensttijd van ca. een jaar worden getrokken. Hiermede hangt tevens samen de meer dan dubbel zo grote vertrek- en verloopcijfers bij de vrouwelijke arbeiders t.o.v. die van de leden van het mannelijk geslacht. De groep personeel met een diensttijd van meer dan 5 jaar neemt namelijk bij de mannelijke bezetting relatief een veel grotere plaats in dan bij de vrouwelijke bezetting. Over het

geheel genomen neemt het verschil toe naarmate de diensttijd langer is.

In vele bedrijfstakken zijn de vertrek- en verlooppercentages bij kleinere bedrijven groter dan die voor grotere. Ook hier speelt de naar diensttijd „oudere” arbeidersbezetting, in casu van de grotere bedrijven, een rol. Voor de afzonderlijke bedrijfstakken lopen deze percentages vrij sterk uiteen. Topcijfers zijn geregistreerd bij de groenten- en fruitverwerkende industrie (seizoenfluctuaties) met vertrekpercentages van 180 en 115 voor resp. de vrouwelijke en mannelijke arbeiders. Tot de groep met lage vertrek- en verloopcijfers behoren de steenkolenmijnen en openbare nutsbedrijven met resp. 10 en 5 pCt.

De tabel toont aan dat van de in 1959 vertrokken arbeiders het merendeel zelf daartoe het initiatief heeft genomen. Opmerkelijk is tenslotte nog het verschil tussen de vertrek- en verloopcijfers in de tabel met die van het aantal arbeiders dat ultimo 1959 t.o.v. ultimo 1958 niet meer in dezelfde bedrijven in dienst was (van de mannen en vrouwen vloeiden resp. 15 en 33 pCt. van de beginbezetting af). Een oorzaak hiervan is het volgen van vertrek na indiensttreding in hetzelfde jaar (seizoenarbeid e.d.).

Diensttijd	Arbeidersbezetting a)		Vertrek b)		Verloop b)	
	M	V	M	V	M	V
3 mnd. en minder	4	10	205	180	100	110
> 3 mnd. t/m 6 mnd.	5	12	60	60	35	40
> 6 mnd. t/m 12 mnd.	6	12	50	60	30	40
> 1 jaar t/m 5 jaar	31	45	20	35	15	20
> 5 jaar	54	21	6	24	3	8
Totaal	100	100	25	53	14	32

a) In pCt. van het totaal; 1959.
b) In pCt. van de overeenkomstige jaarbezetting.
Bron: C.B.S.

INHOUD

Personeelsverloop, sexe en diensttijd.....	Blz. 91	door Drs. A. G. ter Hennepe met een naschrift van G. C. van Almelo.....	Blz. 103
Prijsharmonisatie, door Dr. E. W. Meier	92	Boekbespreking:	
Kritische beschouwingen aangaande het rapport „Hoogbouw-Laagbouw”, door Dr. D. de Jonge.	94	Dr. C. A. Buningh: Enige bedrijfseconomische aspecten van de tankvaart, bespr. door Drs. C. J. Jeronimus	105
Europa-dagen in Amsterdam, door Drs. M. Hart.	96	Geld- en kapitaalmarkt, door Dr. C. D. Jongman.	106
Europa-bladwijzer No. 14 b.....	99		
Ingezonden stuk:			
Reële lonen en arbeidsproductiviteit sedert 1947,			

COMMISSIE VAN REDACTIE: Ch. Glasz; L. M. Koyck; H. W. Lambers; J. Tinbergen; J. R. Zuidema.
Redacteur-Secretaris: A. de Wit. Adjunct Redacteur-Secretaris: M. Hart.
COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars; J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. J. Vlerick.

Prijsharmonisatie

De harmonisatie van de prijzen mag terecht het kernprobleem van de gemeenschappelijke landbouwpolitiek worden genoemd. Op welk niveau zullen straks in de gemeenschappelijke markt de prijzen voor levensmiddelen worden vastgesteld? Van dit niveau zal het afhangen of door de produktie van inefficiënte bedrijven overschotten in Europa in de hand worden gewerkt, welke dan weer op de wereldmarkt moeten worden gedumpt, dan wel de landbouw wordt aangemoedigd in het gebruik van moderne produktiemethoden, terwijl Europa blijft importeren, wanneer elders in de wereld goedkoper kan worden geproduceerd. Ondanks het ijverig pogen van Nederlandse zijde criteria voor het toekomstige prijsniveau overeen te komen is dit vraagstuk in de mist gebleven. De prijzen zouden volgens de Raad een voldoende opbrengst moeten geven aan het levensvatbare bedrijf. Welk bedrijf nu levensvatbaar is hangt echter weer af van het toekomstige prijsniveau. De eer is nu aan de Europese Commissie, die binnenkort voorstellen aan de Raad zal moeten doen over deze criteria.

De prijsharmonisatie is bovendien voorwaarde voor de volledige integratie, m.a.w. zonder Europese prijzen is het niet mogelijk alle handelsbelemmeringen aan de binnengrenzen, waaronder de heffingen, op te ruimen. Het tijdsbestek waarbinnen deze prijsharmonisatie moet zijn verwezenlijkt is door de Raad op 7½ jaar (vóór 1970) gesteld. Een nauwkeurig tijdschema stuitte in het bijzonder op Duits verzet. Voor de oogst 1962/1963 geldt thans een standstill terwijl de Europese Commissie voor de daarop volgende oogsten telkenjare aan de Raad voorstellen moet doen. Het gevaar is aanwezig, dat de prijstoening wordt uitgesteld en de aanpassingsperiode onder politieke druk wordt verlengd.

Hoe moeten wij dit resultaat beoordelen? Terwijl Europa doende is orde op eigen zaken te stellen, wordt de E.E.G. reeds betrokken bij de oplossing van een gededorganiseerde wereldmarkt voor landbouwprodukten. Op het moment dat Europa vecht tegen overschotten en verouderde landbouwstelsels, is drievijfde van de wereld ondervoed. Europa zal slechts provisorisch zijn landbouwpolitiek kunnen regelen vooruitlopende op een sanering van de internationale betrekkingen. Men zou zelfs kunnen stellen, dat de wereld wacht op het moment dat Europa in eensgezindheid de kracht heeft herwonnen om daartoe initiatieven te nemen.

In de slotfase van de Dillon-onderhandelingen over de verlaging van de buitentarieven met 20 pCt. hebben de E.E.G.-landen reeds toegezegd de traditionele invoer van landbouwprodukten zoveel mogelijk te handhaven en de geïnteresseerde landen te kennen in de vaststelling van de heffingen aan de buitengrens op landbouwprodukten. Groot-Brittannië vraagt in gelijktijdige onderhandelingen over toetreding tot de E.E.G. waarborgen voor de uitvoer van landbouwprodukten uit Gemenebestlanden naar Europa. Al deze waarborgen verbergen de impasse waarin de ontwikkelde landen zijn gekomen met hun protectionistische politiek, waarachter zij zich tegen elkaars overschotten verweren, terwijl grote delen van de wereld hongerslijden. Deze paradoxale situatie houdt echter ook een reëel conflict in. Hoe kan de landbouw weer in functie worden gesteld van de mensheid door een voldoende produktie, daar waar de natuurlijke en andere hulpbron-

nen aanwezig zijn voor een efficiënte voortbrenging? Het behoud van een internationale arbeidsverdeling dwingt Europa tegenover de exporten van industriële produkten naar de wereld een liberaal invoerregime te stellen teneinde met name de ontwikkelingslanden voldoende koopkracht te bieden.

Het uitblijven van de beslissingen over het toekomstig prijsniveau in Brussel zal ons minder zorgen geven in de veronderstelling, dat door Britse toetreding tot de E.E.G. en door invloeden van buiten, Europa zich niet kan onttrekken aan een liberaal georiënteerde politiek en daardoor mede te werken aan mondiale oplossingen voor het landbouwvraagstuk.

Is het verstandig, nu geen onmiddellijke verplichtingen tot prijsharmonisatie uit de besprekingen in Brussel zijn voortgevloeid, dat Nederland voorlopig zijn huidige prijspolitiek voortzet? Wij zouden voorlopig willen volstaan dit vraagstuk in discussie te stellen. Verondersteld mag worden, dat Nederland in het algemeen de prijzen voor landbouwprodukten te zijner tijd zal moeten verhogen. Alleen de hoogte van de aanpassing blijft onzeker. In dat vooruitzicht zou het wellicht verstandig zijn enigermate op deze toekomstige prijsverhogingen vooruit te lopen. Dit biedt namelijk de zekerheid, dat de eventueel beschikbare ruimte in het huidige Nederlandse loon- en prijspeil in vergelijking met het niveau van de partnerlanden hiervoor wordt bestemd en niet tussentijds wordt verbruikt door loonsverhogingen, welke de produktiviteitsstijging te boven gaan. Bovendien worden door het systeem van heffingen bij uitvoer van landbouwprodukten de prijsverschillen afgeroomd, welke opbrengsten terecht komen in fondsen van de partnerlanden. Deze worden hiermede weer in staat gesteld door vormen van restituties hun overschotten op de Nederlandse markt of elders, zelfs beneden de invoerprijzen van derde landen, af te zetten. Daar staat tegenover dat voorkomen moet worden door een eenzijdige prijsaanpassing in Nederland de onderhandelingspositie inzake het toekomstige prijsniveau te verspelen.

De vrijwaringsmaatregelen.

De prijsverschillen welke zich voordoen bij landbouwprodukten als granen, varkensvlees en eieren zullen voornamelijk worden overbrugd door heffingen, welke in de plaats komen van de bestaande handelsbelemmeringen. Niettemin heeft een aantal landen, met name Duitsland, aangedrongen op extra waarborgen indien ten gevolge van lage invoerprijzen — gesproken is over 18 pCt. beneden de marktprijs — de markt zou worden verstoord¹⁾.

Het voor Nederland niet ongunstige compromis, dat werd bereikt, stelt weliswaar de lid-staten in de gelegenheid na kennisgeving aan de Commissie en de lid-staten vrijwaringsmaatregelen te nemen, doch de Europese Commissie kan uiterlijk binnen vier dagen na overleg met het beheerscomité de maatregelen goedkeuren, dan wel doen wijzigen of opheffen. De lid-staten kunnen slechts deze ontsnappingsbepalingen voor alle onder een gemeenschappelijke marktordening vallende produkten inroepen, indien tijdens de overgangsfase de markt als gevolg van de invoer ernstige verstoringen ondergaat of dreigt te ondergaan. Het laatste criterium is een rekbaar argument,

¹⁾ Zie ons artikel: „Enkele fundamentele beslissingen over de landbouwinTEGRATIE” in „E.-S.B.” van 24 januari 1962, blz. 73.

waar de „jurisprudentie” van de Commissie zal moeten worden afgewacht. Aan de ontsnappingsbepalingen is een maximum gesteld gelegen in het niveau van bescherming aan het begin van dit jaar. Goederen, welke onderweg zijn mogen niet worden getroffen; het aantal respijdagen bij sluiting van de grens mag niet minder dan drie bedragen.

Voor groenten en fruit van de kwaliteit extra is een uitzondering gemaakt, waar vrijwaringsmaatregelen slechts mogelijk zijn, wanneer de Commissie toestemming heeft verleend. Vrijwaringsmaatregelen zouden hier voor Nederland een achteruitgang hebben betekend op de bestaande toestand.

Tegen de beslissing van de Commissie, welke onmiddellijk uitvoerbaar is, staat voor iedere lid-staat beroep open bij de Raad. Alleen voor granen wordt bij beroep het besluit van de Commissie met hoogstens 10 dagen opgeschort. De Raad kan met gekwalificeerde meerderheid van stemmen het besluit van de Commissie wijzigen of nietig verklaren.

Tenslotte is bepaald, dat de vrijwaringsmaatregelen tegelijkertijd van toepassing zullen zijn op de betrekkingen met derde landen met inachtneming van de gemeenschapspreferentie.

De betekenis van de vrijwaringsclausules ligt vooral in de definitieve beëindiging van de nationale willekeur; de nationale belangen worden geprojecteerd tegen gemeenschappelijke spelregels en gemeenschappelijke verantwoordelijkheid.

Compenserende heffingen voor landbouwindustrieproducten (art. 235).

Het achterblijven van de prijsharmonisatie voor de landbouwproducten bij de vermelde afbouw van de handelsbelemmeringen voor industrieproducten kan ook aanleiding geven tot verstoringen in de concurrentieverhoudingen bij veredelingsproducten. Dit geldt met name landbouwindustrieproducten, waarin de volgende grondstoffen zijn verwerkt: suiker, mélasse, granen, aardappelveel, cichorei en melk.

In Nederland heeft de landbouwveredelingsindustrie in het algemeen kunnen profiteren van lage prijzen (op wereldmarktniveau) voor de grondstoffen. Deze voorsprong op haar buitenlandse concurrenten, welke is aangewezen op hoger geprijsde nationale landbouwproducten, zal niet geheel ten onrechte gaan verdwijnen.

Op grond van art. 235 heeft de Raad van Ministers een tweetal reglementen vastgesteld, waarin aan de Commissie gedurende drie jaar de mogelijkheid wordt gegeven voor een aantal landbouwindustrieproducten compenserende heffingen in te stellen, indien de concurrentieverhoudingen in een lid-staat worden verstoord. De toestemming voor een compenserende heffing wordt slechts voor één jaar verleend met mogelijkheid van verlenging. De hoogte van deze heffing wordt door de Commissie vastgesteld op basis van de volgende elementen:

- a. de doorwerking van de bestaande prijsverschillen van de bovengenoemde grondstoffen in het veredelde produkt;
- b. een vast heffingsbedrag van maximaal 5 pCt., voor het eerste jaar en de volgende jaren telkens $\frac{1}{5}$ lager.

Deze compenserende heffing komt in de plaats van de bestaande douanerechten, dan wel worden deze laatste op deze heffing in mindering gebracht. Bovendien kan het uitvoerende land een exportheffing opleggen, welke geheel of gedeeltelijk in de plaats komt van de compenserende heffing bij invoer. De Nederlandse Schatkist zal aan een exportheffing de voorkeur geven.

Er is nog een tweede plafond aan de hoogte van de

heffing aangebracht, namelijk de bestaande bescherming bij de inwerkingtreding van het E.E.G.-verdrag. De evaluatie van indertijd gehanteerde contingenten in een heffingspercentage is evenwel niet exact vast te stellen.

Vervolgens is door de Raad bepaald, dat de heffingen in het interne verkeer, geen discriminaties mogen inhouden t.o.v. de lid-staten. Ook ten opzichte van derde landen zullen overeenkomstige heffingen worden ingesteld met dien verstande dat aan de lid-staten een communautaire voorkeurspositie wordt verleend.

Tenslotte zijn de landbouwindustrieproducten, waarvoor de mogelijkheid van compenserende heffingen is geopend, in een afzonderlijk besluit van de Raad van Ministers vermeld. Deze lijst kan met unanimité door de Raad worden uitgebreid zonder dat derhalve de heffingsregeling als zodanig in discussie wordt gesteld.

De beslissingen van de Raad zijn in de landbouwindustrie niet ongunstig ontvangen. De consequenties van de maatregelen mogen zeker niet alleen beschouwd worden uit een oogpunt van export; verwacht wordt dat ook Nederland, bijv. voor bierimporten, een beroep op de Commissie zal doen. De tijdelijkheid van de regeling wetigt de verwachting dat de compenserende heffingen op lange termijn niet de onmisbare druk op de prijsaanpassing van de landbouwproducten wegnemen.

Het concurrentieregime in de landbouw (art. 42).

Voor de toepassing van de concurrentieregels van het E.E.G.-verdrag in de landbouwsector is volgens art. 42 een beslissing van de Raad van Ministers nodig. De Raad heeft nu overeenstemming bereikt, het kartelregime en de bepalingen over machtsposities (artt. 85-90) alsmede de bepalingen over dumping (art. 91, lid 1) en de steunmaatregelen (art. 93, leden 1 en 3) ook in werking te laten treden voor de landbouwproducten. Tegelijkertijd heeft de Raad echter onder de werkingssfeer van het kartelverbod (art. 85, lid 1) uitgehaald:

1. kartelregelingen welke een essentieel onderdeel uitmaken van de nationale landbouworganisaties of welke noodzakelijk zijn voor het vervullen van de doelstellingen van de gemeenschappelijke landbouwpolitiek omschreven in art. 39;

2. boerencoöperaties, wat betreft hun samenwerking op het gebied van de produktie, de verkoop, het gemeenschappelijk gebruik van installaties e.d., mits er geen prijsafspraken worden gemaakt of de concurrentie op ernstige wijze wordt gewijzigd dan wel strijd met art. 39 optreedt.

De eerste uitzondering komt gerechtvaardigd voor met het oog op de inschakeling van het bedrijfsleven bij de uitvoering van de landbouwpolitiek mits wordt voorkomen dat kartels met een beroep op hun dienstbaarheid aan de nationale landbouwordering, de overschakeling op een gemeenschappelijke landbouwpolitiek afremmen. Daarentegen mist de tweede uitzondering voldoende fundering om landbouwcoöperaties een voorkeurspositie te geven boven andere samenwerkingsvormen. In vele gevallen treden deze verschillende bedrijfstvormen als elkaars concurrenten op in het marktverkeer. Weliswaar blijven de landbouwcoöperaties vallen onder art. 86, dat misbruik van machtsposities verbiedt voor zover het de handel tussen de lid-staten betreft, doch wij blijven het betreuen, dat de Europese Commissie en de Nederlandse regering hun oorspronkelijke reserves hier hebben prijsgegeven. Tenslotte is niet duidelijk of de landbouwcoöperaties slechts aanspraak kunnen maken op een uitzonderingspositie voor zover zij ook voldoen aan de eerste vereiste.

Met het dezer dagen verschenen rapport van de Commissie „Hoogbouw-Laagbouw” is het laatste woord over het probleem van de keuze van de woonvormen naar het aantal bouwlagen nog niet gesproken. Zoals te verwachten was, bevat het rapport een groot aantal gegevens en uitspraken over het vraagstuk in kwestie. De algemene conclusies van de Commissie zijn echter voor een groot deel nietszeggend en voor de rest zwak gefundeerd. Er worden waarde-oordelen geveld en uitspraken t.a.v. het door de auteurs wenselijk geachte beleid gedaan, zonder dat duidelijk wordt aangegeven van welk waardenstelsel is uitgegaan en welke methodiek is toegepast om de uiteenlopende belangen die bij de keuze van het woningtype een rol spelen tegen elkaar af te wegen. Een der belangrijkste aspecten, nl. de bewoning, is behandeld op een manier die ver beneden de maat van een verantwoorde voorlichting blijft. Het rapport is daardoor als handboek dat het gehele onderwerp bestrijkt niet bruikbaar zonder belangrijke correcties en aanvullingen.

Kritische beschouwingen aangaande het rapport „Hoogbouw- Laagbouw”

Dezer dagen is verschenen het rapport van de Commissie „Hoogbouw-Laagbouw”¹⁾, dat gewijd is aan de vraagstukken in verband met de keuze van de woonvormen naar het aantal bouwlagen. Als deelproblemen daarbij onderscheidt de Commissie: het bewoningsaspect, het bouwtechnische aspect, ruimtekundige aspecten, financiële aspecten en de stedenbouwkundige vormgeving. Over elk van deze aspecten is een groot aantal, deels nieuwe, gegevens verzameld en worden belangwekkende uitspraken gedaan. De bouwtechnische en financiële aspecten worden op een deskundige wijze behandeld en ook de behandeling van de ruimtekundige en stedenbouwkundige aspecten is adequaat, althans voor zover men zich daarbij aan de onderwerpen waarom het gaat heeft gehouden, en geen uitspraken heeft gedaan die eigenlijk meer de sociologische zijde van het wonen betreffen. Als wij desondanks moeten constateren dat dit rapport ernstige tekortkomingen vertoont, die het als algemeen handboek over de toepassing van de diverse typen woningen onbruikbaar maken, dan zijn de oorzaken van dit tekortschieten vooral te zoeken in de algemene beschouwingen en in het gedeelte, dat aan het bewoningsaspect gewijd is.

De Commissie zelf kenschetst de bestaande studies over het probleem van de woningtypen als „veelal subjectief, irrationeel en emotioneel”, alsmede „te zeer eenzijdig” (blz. 14 en 33 van het rapport). Daardoor wordt de verwachting gewekt, dat dit nieuwe rapport van een objectieve, rationele en veelzijdige benadering blijk zal geven. De Commissie had als opdracht het beschouwen van de diverse aspecten in hun onderling verband, met een zeker accent op het sociale en een beperking van het economische aspect. Een fundamenteel probleem is, hoe men tot een synthese van de uiteenlopende facetten kan komen. Ange-

¹⁾ „Laag of hoog bouwen en wonen; de keuze van de woonvormen naar het aantal bouwlagen”, rapport van de „Commissie Hoogbouw-Laagbouw”, ingesteld door het Nederlands Instituut voor Volkshuisvesting en Stedenbouw in opdracht van de Minister van Volkshuisvesting en Bouwnijverheid, Alphen aan den Rijn 1961.

not²⁾ heeft gewezen op de mogelijkheid om het verhoogde woongenot, dat uit een minder dichte bebouwing voortvloeit, af te wegen tegen de sterkere druk welke door de hogere huur op het gezinsbudget wordt uitgeoefend. Deze benadering is door de Commissie niet als methodiek gehanteerd, ofschoon zij de studie van Angenot wel in haar literatuurlijst vermeldt. De Commissie heeft ook geen andere exact controleerbare methode ontwikkeld om de bij de keuze van bebouwingsdichtheid en -hoogte in het geding zijnde belangen systematisch tegen elkaar af te wegen. Geheel in overeenstemming met dit ontbreken van een afwegingsmethodiek is de *hoofddruk, die uit de conclusies aan het einde van het rapport naar voren komt*:

Geen enkele woonvorm verdient zonder meer de voorkeur boven alle andere. Elke woonvorm heeft zijn eigen specifieke waarde, en dient naar zijn eigen aard te worden ontwikkeld en toegepast. De keuze van de woonvormen hangt deels af van de plaatselijke omstandigheden en verhoudingen en deels van meer algemene technische en financiële mogelijkheden. Een voortgezette toeneming van de bouw van meergezinshuizen is waarschijnlijk, maar de ontwikkeling moet onder controle worden gehouden en nader worden bestudeerd, waarbij ook experimenten met nieuwe oplossingen op hun plaats zijn.

Het ziet ernaar uit, dat tegen deze conclusies weinig in te brengen is, omdat zij zo algemeen en neutraal zijn, dat bijna van nietszeggendheid kan worden gesproken. Het is dan verwonderlijk, dat een commissie van ruim 30 leden, bijgestaan door een aantal ambtelijke medewerkers, ruim vijf jaar nodig heeft gehad om dit eindresultaat te bereiken.

Bij nadere beschouwing zijn er toch nog twee andere punten welke meer discutabel zijn. De Commissie stelt dat niet alleen de huidige situatie, doch vooral ook de toekomstige ruimtelijke en maatschappelijke ontwikkeling van de betreffende nederzetting in aanmerking moet worden genomen, en voorts, dat aan de stedenbouwkundige

²⁾ L. H. J. Angenot: „Verhandelingen over het vraagstuk van de dichtheid van bebouwing”, Alphen aan den Rijn 1954.

ontwerper en de architect een zekere vrijheid moet worden gelaten om „tot een oplossing te komen, die niet alleen verantwoord is uit een oogpunt van bewoningseisen, ruimtegebruik en kosten, maar die daarenboven socio-cultureel uitdrukkingsvol en esthetisch bevredigend is” (blz. 166).

Het eerstgenoemde punt, t.w. de toekomst van de nederzetting, lijkt een wijze uitspraak, maar het roept meer vragen op dan het beantwoordt. Nergens geeft het rapport namelijk aan, *hoe ver* in de toekomst wordt gekeken en volgens welke methode (anders dan speculatie) wij de dan werkende invloeden vermogen te kennen. Terwijl de meeste economen en sociologen uiterst voorzichtig zijn met prognoses, hebben vele ontwerpers wél de pretentie dat zij weten hoe de toekomst zal zijn en hoe dan de mensen (moeten) wonen. Gezien de opmerking over de vrijheid die aan de vormgevers moet worden gelaten bij het vaststellen van de woonvormen (een onverhuld pleidooi voor een „machtvorming der managers”) dreigt het gevaar dat de woonbehoeften welke de bewoners nu en in de nabije toekomst (die wél enigermate voorspelbaar zijn) hebben, ten achter gesteld zullen worden bij de visie van de vormgevers, waarvan de juistheid niet te bewijzen valt. Deze indruk wordt nog versterkt als wij op blz. 134 lezen, dat de ontwerper „geneigd is het algemene belang van de nederzetting te laten prevaleren boven de individuele woonwensen van de toekomstige bewoners”. Hier wordt dus een standpunt ingenomen, waarbij aan een collectiviteit (zij het een vage) het primaat wordt toegekend over het individu en het gezin, m.a.w.: de Commissie heeft zich hier kennelijk laten leiden door een (pseudo-)collectivistische instelling.

Op blz. 27 wordt gewezen op de „toenemende betekenis van het gemeenschappelijke”. Gesteld wordt, dat op economisch, medisch, cultureel en recreatief gebied behoeftenbevrediging niet meer mogelijk is zonder gebruikmaking van „gemeenschappelijke voorzieningen”. Op blz. 28 lezen wij: „Dat hierbij veelal sprake is van een ideologische overwaardering van de gemeenschapsvormende betekenis van het gemeenschappelijke, die geenszins strookt met de uitslag van enquêtes en de inzichten van sociologen en anderen, behoeft nog geen bewijs te zijn van de onjuistheid van deze opvattingen op langere termijn”. Hier wordt de bewijslast omgekeerd. Bepaalde vormgevers, daarbij nu gesteund door de Commissie, leggen de bevolking woonvormen op welke gebaseerd zijn op toekomstvisioenen, waarvan wij de juistheid zouden moeten aannemen, hoewel niets in de waarneembare werkelijkheid wijst op een ontwikkeling in de aangewezen richting. Dit beroep op een imaginaire toekomstige ontwikkeling kan ook geenszins ondersteund worden door een verwijzing naar de „vergemeenschappelijking” van het wonen van geavanceerde groepen, want deze tonen gemeenlijk een duidelijk (gezins)individualisme.

De auteurs van dit deel van het rapport hebben blijkbaar onvoldoende begrepen, dat wel allerlei moderne *productie*processen gebaseerd zijn op arbeidsdeling en samenwerking binnen grote, rationeel ingerichte organisaties (waarvoor eerder de term „bureaucratie” past dan „gemeenschap”), doch dat tegelijkertijd de tendens bestaat de *consumptie* juist meer in het individuele of gezinsvlak te doen plaatsvinden (gebruik van (brom)fietsen, auto's, ijskasten, radio en t.v., boeken, vakanties etc.). Gevangen in de eigen (pseudo-)collectivistische visie, heeft men dit belangrijke aspect van de werkelijkheid verwaarloosd.

Blindheid voor verschijnselen welke niet in het eigen

(I. M.)

beperkte wereldbeeld passen, komt vooral ook tot uiting in de wijze waarop het *bewoningsaspect* behandeld is. Waar de waarde van enquêtes als richtlijn voor beleid gerelativeerd wordt, is dit tot op zekere hoogte wel terecht³⁾. De behandeling van het bewoningsaspect is evenwel op de volgende punten onvolledig en eenzijdig en daardoor onjuist:

1. Er wordt slechts één Nederlands onderzoek (gehouden in 1957) vermeld, waarbij de informanten rechtstreeks is gevraagd naar hun voorkeur t.a.v. het alternatief eengezinsrijenhuis — etagewoning, nl. de enquête door de P.P.D. in Limburg. Juist in de laatste jaren is echter een vrij groot aantal enquêtes gehouden over dit onderwerp, waarbij juist voor de niet-agrarische bevolking in het westen des lands steeds een zeer duidelijke tendens naar voren kwam (voorkeur van 80 pCt. of meer der informanten voor het eengezinshuis)⁴⁾.

2. Er ontbreekt in het rapport een „control group” van gezinnen welke in een typisch stedelijke omgeving in laagbouw gehuisvest zijn. Hierover zijn gegevens beschikbaar uit bestaande publikaties⁵⁾ en uit het woonactiviteitenonderzoek van de Centrale Directie Volkshuisvesting in Breda en Eindhoven.

3. Van de door de Commissie zelf gehouden enquête aangaande hoogbouw in Antwerpen wordt niet vermeld voor welke categorie van de Antwerpse bevolking de 33 informanten in hoogbouw representatief zijn.

4. In de literatuurverwijzingen zijn vrijwel alle beschouwingen van deskundigen, die hebben gewezen op de voordelen van laagbouw en hebben gewaarschuwd tegen

³⁾ Zie ook mijn artikel: „De Centrale Directie Volkshuisvesting over hoog en laag wonen” in „E.-S.B.” van 1 november 1961, blz. 1018.

⁴⁾ Sociografisch Bureau Gemeente Haarlemmermeer: „Woonwensen te Badhoevedorp en Zwanenburg”, 1959; Sociografische Afdeling Gemeente Heemskerk: „Nota betreffende de etagewoning; een onderzoek naar de huidige woonwensen”, 1960; Dienst Stadsontwikkeling Rotterdam: „De waardering van verkavelingsvormen en bouwtypen”, 1961; Comité Volkshuisvesting Rijswijk: „Onderzoek naar de woonomstandigheden en woonbehoeften in de gemeente Rijswijk Z.H.”, 1961.

⁵⁾ Zie mijn artikelen: „Het stedelijke eengezinshuis” in „Bouw” van 18 juli 1958 en (samen met F. W. de Jong): „Uitkomsten van een enquête in eengezinshuizen met hoge bebouwingsdichtheid” in „Polytechnisch Tijdschrift B” van 27 januari 1961.

de nadelige gevolgen van overijde hoogbouw, wegge-
laten ⁶⁾.

⁵⁾ Er wordt geen melding gemaakt van ervaringen met
verhuering van diverse typen woningen ⁷⁾, welke als indicatie
van de voorkeur der gegadigden moeilijk te weerleggen
zijn.

⁶⁾ De Commissie is vrijwel geheel voorbij gegaan aan
het recente verschijnsel van de migratie van gezinnen in
de uitgesproken stedelijke middenklassen naar de forensen-
gemeenten, een tendens welke juist in de laatste jaren
zoeer de aandacht trekt van planologen met een wat
ruimere blik ⁸⁾. Deze migratie is voor de studie van de
woningtypen van belang, omdat herhaaldelijk gebleken is
dat de voorkeur van deze gezinnen voor laagbouw tot de
belangrijke verhuizingsmotieven behoort ⁹⁾. Bijzonder
vreemd zijn in dit verband de opmerkingen van de Com-
missie over „het voorheen sterk op de voorgrond tredende
ideaal van het buiten wonen (forensisme) en de idealisering
van de „tuinstad“, welke „reeds overleefd“ zouden zijn

⁶⁾ Bijv. C. Bauer: „Clients for Housing“ in „News Sheet“
van de International Federation for Housing and Town Planning
van augustus 1952; „Flatwoningen en huiselijk leven“ in „Bouw“
van 24 oktober 1953; A. Heimans en D. de Jonge: „Het meer-
gezinshuis buiten de grote steden“ in „Bouw“ van 5 november
1960; L. Mumford: „The High-Rise Fashion“, Town and
Country Planning, juni 1953; Ir. J. Ph. L. Petri: „Stedebouw-
kundige kritiek en commentaar“ in „Stedebouw en Volkshuis-
vesting“ van mei 1961, blz. 106; J. J. G. Stalpers: „Planologisch
denken“ in „Stedebouw en Volkshuisvesting“ van februari 1961;
A. F. C. Wallace: „Housing and Social Structure“, Philadelphia
1952; H. van der Weijde: „Het idool van het hoge wonen“ in
„Tijdschrift voor Volkshuisvesting en Stedebouw“ van januari
1957, blz. 22.

⁷⁾ Vgl. mijn „Moderne woonidealen en woonwensen in
Nederland“, blz. 111-112 en „Beredeneerd Verslag Woning-
vereniging Nijmegen over 1960“, blz. 9.

⁸⁾ P. de Jong: „De bevolkingsontwikkeling in het Westen
des lands sedert 1950“ in „Tijdschrift voor Economische en
Sociale Geografie“ van november 1960; Dienst Stadsontwikke-
ling Rotterdam: „De trek uit Rotterdam“, 1960; C. S. Kruijt:
„De verstedelijking van Nederland“, Assen 1961; W. Steigenga:
„De verstedelijking van Nederland“ in „Stedebouw en Volks-
huisvesting“ van juli/augustus 1961 en „Tijdschrift voor Eco-
nomische en Sociale Geografie“ van oktober 1961.

⁹⁾ W. M. Dobriner c.s.: „The Suburban Community“, New
York 1958, blz. 239 en 367; „De trek uit Rotterdam“, blz. 88.

als reactie op de krotten en woonkazernes van de vorige
eeuw (blz. 28).

De opmerkingen van de Commissie over de urbanisatie,
die overwegend zou leiden tot concentratie, doen uitermate
naïef aan tegenover de beschouwingen van eminente des-
kundigen als C. S. Kruijt en Colin Clark ¹⁰⁾, die duidelijk
hebben aangegeven, dat de stedelijke bevolking in onze
tijd juist een toenemende neiging vertoont, zich over het
omringende platteland en het voorstedelijke gebied te ver-
spreiden.

Al met al moet t.a.v. de behandeling van het bewonings-
aspect gesproken worden van een onvermogen (of onwil?)
om feiten te assimileren welke niet zeer gemakkelijk te
passen zijn in het beeld dat de betreffende rapporteurs
zich a priori van de werkelijkheid hadden gevormd.

Een ernstige methodologische fout in het rapport als
geheel is, dat het een aantal fundamentele begrippen han-
teert (bijv. privacy, belevingswereld, stad en stedelijkheid,
onafhankelijkheid van het kind t.o.v. de moeder) zonder
de inhoud ervan duidelijk te definiëren en te analyseren.
De beschouwingen die rond deze begrippen worden opge-
bouwd komen daardoor niet verder dan een oppervlakkige
plausibiliteit en kunnen bij serieuze studie geen stand hou-
den. Ik wil hier slechts één van deze denkfouten signaleren,
t.w. de tegenstelling die het rapport tracht te maken tussen
de empirische en de theoretische benadering (blz. 32),
terwijl even later (blz. 33) wordt gesteld dat de theorie
moet steunen op empirisch onderzoek (!).

Het is binnen het bestek van dit artikel niet mogelijk
nader op de talrijke methodologische tekortkomingen van
deze aard in te gaan. Ik volsta daarom met de constatering,
dat het blijkbaar zeer moeilijk is om met een dergelijke
commissie te komen tot een heldere en beknopte uiteen-
zetting van de problematiek, welke tevens in wetenschap-
pelijk opzicht aanvaardbaar is.

Delft.

Dr. D. DE JONGE.

¹⁰⁾ C. S. Kruijt, a.w. blz. 8-13; Colin Clark: „Transport-
maker and breaker of cities“ in „Town Planning Review“ van
januari 1958.

Europa-dagen in Amsterdam

Binnen de aloude muren van de Amsterdamse Gemeente-
lijke Universiteit hebben gedurende een tweetal dagen een
zevental sprekers verschillende aspecten van de Europese
economische integratie onder de loep genomen. Deze
studiedagen werden georganiseerd door het Europa-
instituut van de universiteit. Aan de orde kwamen de
historische ontwikkeling (Prof. Dr. F. de Jong en Mr.
S. C. H. Nederburgh), de monetaire politiek (Prof. Dr.
C. Goedhart), de rechtsontwikkeling (Prof. Mr. A. J. P.
Tamés, die erop wees dat het Europees recht reeds
meer inbreuk maakt op de nationale soevereiniteit dan
bij enige federatie (o.a. Verenigde Staten) het geval is), de
sociaal-economische politiek (Prof. Dr. J. E. Andriessen),
sociologische aspecten (Prof. Dr. P. Kuin), de energie-
politiek (Prof. Dr. G. M. Verrijn Stuart) en politieke
aspecten (Drs. J. H. Hoogwater, die de kruiddamp van
het Brusselse slagveld had gesnoven). Tot slot verzamelden
deze sprekers zich in forumformatie.

Hoewel deze veelzijdige behandeling aanspraak kon
maken op het predicaat „studium generale“, met dien
verstande dat in dit geval deze bezweringsformule tegen
de opstand der specialistenhorden wel enig feitelijk succes
leek op te leveren, erkende voorzitter Prof. Kuin dat
verschillende facetten, o.a. die van de landbouwproble-
matiek, in de duisternis waren gelaten. Tijdens de studie-
dagen lag het accent op het informatieve karakter. Bij de
selectie, die voor onze beknopte weergave onvermijdelijk
is, wordt evenwel vooral aandacht besteed aan de stelling-
name van een aantal sprekers inzake lopende problemen.

De aan Prof. Goedhart voorgeschotelde vraagstelling,
namelijk in hoeverre binnen de E.E.G. naar een gemeen-
schappelijk geldstelsel en een gecoördineerd *monetair*
beleid kan worden gestreefd, dwong tot een doelmatig-
heidsbeoordeling. Spreker achtte een gemeenschappelijk
geldstelsel binnen de E.E.G., waarvoor overigens geen
formele verplichting is aanvaard, binnen afzienbare tijd

geen haalbare doelstelling: Daarvoor ontbreken namelijk de vereiste onderlinge vertrouwensbasis jegens elkaars monetaire beleid en de mogelijkheid van coördinatie van kredietpolitieke richtlijnen in het supranationale vlak met enigerlei vorm van een supranationaal gecontroleerd financieel overheidsbeleid. Voor spreker was dit geen reden tot wanhoop aangezien hij monetaire unificatie niet als vereiste voor een goede werking van de E.E.G. aanmerkte. Wel verzag hij dat de ontplooiing van de gemeenschappelijke markt zal stimuleren tot een meer hechte beleidscoördinatie dan die, welke wordt afgedwongen door de discipline van het huidige gouden standaardstelsel, waarvan merkwaardigerwijze het onderlinge wantrouwen een fundament vormt.

Met de aanvaarding van de trias van volledige werkgelegenheid, betalingsbalansevenwicht en prijsstabiliteit groeit evenwel de mentaliteit naar het niveau van het dragen van gemeenschappelijke monetaire verantwoordelijkheid. In dit kader waarschuwde spreker tegen weekhartigheid t.a.v. „clubleden”, die hun moeilijkheden zelf hebben veroorzaakt. Ontkend werd dan ook dat landen met een betalingsbalansoverschot een gelijke verantwoordelijkheid dragen voor evenwichtsherstel als deficitlanden.

Kritische opmerkingen werden gewijd aan de voorstellen van het actiecomité Verenigde Staten van Europa (voorzitter J. Monnet!) tot vergaande samenwerking, waartoe een gemeenschappelijk Europees reservefonds wordt bepleit. Dit fonds zou moeten worden gevoed door de lid-staten, die bepaalde percentages van de gouden deviezenvoorraden ter beschikking stellen. De grondgedachte hiervan correspondeert met die van de plannen van Triffin voor hervorming van het I.M.F. Dit stelsel impliceert automatische onderlinge kredietverlening, waaraan Prof. Goedhart geen behoefte had. Spreker meende dat Triffin c.s. nog geöbseideerd zijn door het deflatiespook, waarbij deficitlanden het expansietempo dreigen te bepalen. Vandaar hun voorkeur voor goudtoevoer, hetgeen in tegenstelling tot goudafvloeiing niet tot actie noopt. Prof. Goedhart achtte deze vrees voor deflatie ongegrond daar een zodanig beleid politiek niet haalbaar is.

Een ander argument tegen een Europees reservefonds was dat de internationale liquiditeitshulp beter in het ruimere verband van het I.M.F. kan geschieden. De betalingsbalansen zijn niet regionaal gebonden doch vormen binnen de convertibele wereld een geheel. Na eventuele toetreding door Groot-Brittannië lijkt het voorts niet goed mogelijk het probleem van de sleutelvaluta binnen het kader van de E.E.G. op te lossen.

Prof. Goedhart concludeerde dat monetaire coördinatie binnen de E.E.G. veeleer gelijkgerichtheid naar het interne evenwicht dan gelijkvormigheid van beleid en beleidsinstrumenten vereist. Het interne evenwichtsbeleid der lid-staten ter voorkoming van inflatie- resp. deflatiehaarden moet prevaleren.

Prof. Andriessen maakte bij zijn summier informatieve beschouwingen over de harmonisatie van de sociaal-economische politiek enkele belangwekkende opmerkingen over de besluitvorming door de hogere organen. Dit probleem geldt vooral voor de leden van de Raad van Ministers, die onderling slechts een losse band hebben, veelal vreemden voor elkaar blijven en bovendien met het oog op het thuisfront moeilijk tot concessies zijn te bewegen. De kans op het ontstaan van solidariteit is hierbij

veel minder groot dan bij een nationale ministerraad. Een ander bezwaar is, nog de geringe mate van contact van de ministers met de ambtenaren uit de internationale organisaties waardoor het Europese aspect van de coördinatiezaken hen niet zelden vreemd blijft.

Met een aardige beeldspraak gewaagde spreker van het hoog in de lucht zwevende kopje van de E.E.G.-brontosaurus, zwakjes en ongeproportioneerd t.o.v. het machtige lichaam, waarvan de voeding met landbouwgewassen vooralsnog de meeste moeilijkheden oplevert. Bepleit werd de toevoeging van Staatssecretarissen van Europese Zaken aan departementen. Een Minister voor Europese Zaken is niet voldoende daar teveel zaken zouden moeten worden beheerst. Overigens is de situatie bij de Hoge Autoriteit en de Europese Commissie gunstiger. Door het intensieve contact tussen de leden verkrijgt men beter inzicht in elkaars zienswijzen en is het bewustzijn van de noodzaak van compromissen groter.

De *sociologische beschouwingen* door Prof. Kuin werden aangevangen met een analyse van het begrip maatschappelijke orde. Voldaan moet worden aan de regel: „a place for everything and everything in its place”. De maatschappelijke orde wijzigt zich o.a. door technologische veranderingen, emancipatiebewegingen (steeds meent een groep in de knel te zitten: het hartebloed van de politiek), evolutie van inzichten, confrontatie van verschillende sferen waarbij het eigene kan vervlakken (relatie stad-dorp), concurrentie en dwang.

De ervaring met de Benelux toont aan dat de gevolgen van de integratie voor de maatschappelijke orde niet onmiddellijk behoeven op te treden. Vooroordelen blijken een taai leven te hebben. Toch zal de toenemende confrontatie zich doen gelden. De voornaamste factoren, die aanpassingsbevorderend werken, zijn: economische concurrentie, grote bewegingsvrijheid voor arbeid en kapitaal en toenemende invloed van gemeenschapsorganen en gemeenschapspolitiek.

Interessant waren Prof. Kuins opmerkingen over de status van Nederland bij een confrontatie met de andere lid-staten. Ons land blijkt slechts matig welvarend te zijn waarbij het met een krappe voorsprong boven Italië is gerangschikt. België is per hoofd van de bevolking ca. 10 pCt. rijker dan Nederland. Zijn de Nederlanders meer ontwikkeld op onderwijsgebied? Ook dit valt niet mee zoals vergelijkende gegevens over het bezoek aan middelbaar en hoger onderwijs aantonen. Velen zullen met verbazing vernemen dat Nederland bij de zorg voor maatschappelijk zwakken beneden België, Frankrijk en Italië staat. Daarentegen is het met de sociale rechtvaardigheid goed gesteld door het systeem van progressieve directe belastingen. Samenvattend karakteriseert spreker de Nederlanders als fatsoenlijke armen. Wat moet er gedaan worden? Grote woorden verbleken, de mentaliteit is nu meer nuchter (een tip voor de „producers” van verkiezings-affiches?). Gestreefd moet worden naar evenwicht tussen waardenstelsel en maatschappelijke orde.

Prof. Verrijn Stuart stelde in zijn behandeling van de te voeren *energiepolitiek* de noodzaak van overheidsingrijpen voor deze vitale sector voorop. Coördinatie van deze politiek wordt evenwel bemoeilijkt door de spreiding van de materie over de drie gemeenschappen: E.G.K.S., Euratom en E.E.G. Een andere grote moeilijkheid wordt veroorzaakt door de ware revolutie in behoefte aan en voorziening met energie.

De positie van de steenkool gaat achteruit en een

Beleg modern - beleg in

INTER
UNIE

N.V. Internationale Beleggings Unie „Interunie“, Postbus 617, Den Haag

(advertentie)

rationele energiepolitiek zal in een aantal landen een drastische daling van de absolute omvang van de productie van het zwarte goud tot gevolg hebben. Het huidige evenwicht op deze markt is slechts zeer labiel. Momenteel boekt olie de grootste vooruitgang. In opmars zijn aardgas en nucleaire energie. Laatstgenoemde vorm van energie zal over ca. 10 jaren tot volle concurrentiekracht komen.

Reeds in 1957 werd op Europees niveau met de studie over de te voeren energiepolitiek een aanvang gemaakt. In 1959 ontstond een interexecutief comité onder voorzitterschap van Lapie, lid van de Hoge Autoriteit van de E.G.K.S. De studie is nog niet afgesloten. Over de doelstellingen voor een politiek op lange termijn is men het in het algemeen wel eens. Deze zijn: 1. een zo laag mogelijke prijs, 2. zekerheid en regelmaat in de energievoorziening, 3. goede sociale voorzieningen, in het bijzonder voor de tewerkgestelden in de kolenmijnen en 4. vrije keuze van de verbruiker. Helaas zijn deze vier doelstellingen ten dele inconsistent. Zo zal van de tweede doelstelling een stimulans tot hogere prijzen uitgaan.

Complicaties bij het voeren van een prijspolitiek zijn de praktische onmogelijkheid gesloten kolenmijnen te heropenen en het al dan niet handhaven van een minimum kolenproductie wegens spanningen à la Suez. Ondanks al deze moeilijkheden achtte spreker de opstelling van een „short run” programma zeer wel mogelijk, waarbij een pragmatische aanpak gewenst is. Hij bepleit o.a. een gemeenschappelijke handelspolitiek, harmonisatie van overheidsvoorschotten t.a.v. verplichte voorraden en, op fiscaal gebied, het tot elkaar brengen van het concurrentieregime in de E.G.K.S. met dat in de E.E.G. en voorbereiding van tijdelijke beschermingsmaatregelen in situaties van hernieuwde crises. (Dezerzijds wordt aangetekend dat de recente debatten in het Europese parlement weinig vooruitgang in deze materie demonstreerden.)

De opmerkingen van *Drs. Hoogwater* over *politieke aspecten, in het bijzonder bij toetreding door Groot-Brittannië*, stonden in het teken van het rechtmatig aureool van een onderhandelaar, die deelnam aan de, zegevierend beëindigde, uitputtingsslag in Brussel. In een terugblik over de ontwikkeling van de E.E.G. constateerde hij dat veel werd gerealiseerd wat tot voor kort voor onmogelijk werd gehouden. Frankrijk nam geen toevlucht tot talloze escape-clausules, Groot-Brittannië wil toetreden, West-Duitsland deed belangrijke concessies op landbouwgebied en de Franse en Italiaanse industrieën zijn niet in het gedrang gekomen. De levensvatbaarheid van de E.E.G. is bewezen. De krachtige economische groei ging gepaard met een grote toename van het onderling handelsverkeer. Eén der grootste waarborgen voor de toekomst zijn de moeilijkheden bij een „de weg terug” willen.

Het meest belangrijke element van de recente landbouwfspaken achtte spreker het aanvaarden van een brok gemeenschappelijk landbouwbeleid en het opgeven van protectionisme. Overigens is de uitspraak van de Franse landbouwminister dat iedereen ontevreden naar huis zou moeten gaan bewaarheid voor zover concessies moesten worden toegestaan. Zo wordt Nederland geconfronteerd met de mogelijkheid van een niet onaanzienlijke prijsverhoging, hetgeen voor de Minister van Economische Zaken grote opofferingsgezindheid vereiste.

Achteraf gezien is spreker gelukkig over het mislukken van de Maudling-onderhandelingen over een Vrijhandelszone, die enige jaren geleden met *Groot-Brittannië* plaatsvonden. Toen ontbrak de nodige politieke wilsovereenstemming. De onderhandelings sfeer is nu geheel anders. Anderzijds heeft de zaak een gevaarlijke kant. Een mislukking zou namelijk ook voor de E.E.G. bedenkelijke gevolgen hebben. Succes is dus verplicht. Groot-Brittannië bevindt zich evenwel in een moeilijke situatie waarbij repercussies t.a.v. het Gemenebest een element vormen. Als mogelijke uitgangspunten voor een regeling van het Gemenebestvraagstuk worden een drietal meningen vernomen, n.l. het handhaven van de handelspolitieke verhoudingen met Groot-Brittannië, een associatieve verhouding met de Gemenebestlanden of in eerste instantie afwachten waar de handelspolitieke knelpunten liggen. Een andere moeilijkheid is de positie van neutrale landen als Zwitserland waarover de meningen verdeeld zijn.

De voorbereiding in Brussel bevindt zich nog in het stadium van het verzamelen van statistische gegevens. Het overleg tussen de zes lid-staten is goed. Over enkele weken wordt een gesprek gehouden over de associatieve verhouding met de voormalige Franse gebieden. Het standpunt van deze gebieden wijkt af van dat van Nederland. Ons land bepleit namelijk een niet-discriminatoire behandeling van de onderontwikkelde gebieden. De voornoemde gebieden menen evenwel voor hun politieke solidariteit aanspraak te maken op een economische beloning.

Betekent het Franse plan-Fouchet een uitholling van de E.E.G.? Spreker was niet gealarmeerd. In de E.E.G. is een tussenstadium van intergouvernementele samenwerking aanvaard. Waarom zou dit niet ook op politiek terrein kunnen geschieden? De Nederlandse voorkeur voor een neutraal, d.w.z. supra-nationaal, gezag houdt verband met de zwakke machtspositie van kleine landen. *Drs. Hoogwater* meende evenwel dat de gevaren van deze positie niet moeten worden overdreven. Zo was er tijdens de recente onderhandelingen in Brussel veeleer sprake van een as Parijs-'s-Gravenhage.

Belangwekkende opmerkingen wijdde spreker aan de verhouding tussen de E.E.G. en de *Verenigde Staten*. In dit land voltrekt zich nu een proces dat in Groot-Brittannië na het totstandkomen van het Verdrag van Rome kon worden waargenomen. De recente Amerikaanse voorstellen inzake tariefverlaging waren voor enige jaren nog onmogelijk. Toetreding van de E.V.A.-landen tot de E.E.G. zou zelfs tot een vrijwel overeenkomstige feitelijke toetreding van de Verenigde Staten leiden. Hiermede zou dan tevens de absurde tegenstelling van de uiteenlopende wijzen van Atlantische samenwerking op de terreinen van het politiek-militaire enerzijds en die van het economische anderzijds worden opgeheven.

M. H.

Europa-bladwijzer

No. 14b

Algemeen.

Voor hen die in de doolhof van langademige beschrijvingen en in de veelheid van detailstudies over de drie Europese Gemeenschappen verdwaald dreigen te raken, is het een verademing op eenvoudige wijze de samenhang in en tussen deze drie bouwwerken voorgeschoteld te krijgen. Binnen een voor deze materie klein bestek schetst *Pierre-Olivier Lapie*, Frans lid van de Hoge Autoriteit, „Les trois Communautés, charbon-acier, marché commun, euratom” (237 blz., Paris 1960), waarbij hij een volledig en indringend overzicht geeft van hun instellingen, rechtsregels, bevoegdheden en werkzaamheden. De door de schrijver betrachtte simplificatie werkt echter enigszins storend in het laatste deel van zijn boek, gewijd aan de toekomst, waarin hij vele problemen al te luchtig in korte paragrafen afdoet, zonder dat de lezer er veel wijzer van wordt.

In de november-aflevering van 1961 verschenen in het „Zeitschrift für das gesamte Handelsrecht und Wirtschaftsrecht” twee voortreffelijke artikelen van algemene aard die met name voor de jurist van groot belang zijn. In dit nummer — aan Hallstein opgedragen ter ere van zijn zestigste verjaardag — onderzoekt *Lagrange*, de Advocaat-Generaal bij het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen, „Die Rechtsnatur der Europäischen Gemeinschaft für Kohle und Stahl und der Europäischen Wirtschaftsgemeinschaft” (blz. 88-110). Zijn tekstanalyse der twee verdragen voert hem tot de conclusie, dat de E.E.G. zeker niet minder dan de E.G.K.S. ingrijpt in de sfeer van het economisch beleid der Lid-Staten. Alleen is dit ingrijpen bij de E.G.K.S. hoofdzakelijk, aan een van de regeringen onafhankelijk orgaan, de Hoge Autoriteit, toevertrouwd, terwijl „die Aufgaben der Exekutive in der E.W.G. auf zwei Organe verteilt sind: auf den Rat, der sich aus Vertretern der Regierungen zusammensetzt, und die Kommission, die von diesen Regierungen unabhängig ist; dabei liegt das Schwergewicht eindeutig beim Rat. Aber wir dürfen nicht vergessen, dass der Rat ein Gemeinschaftsorgan ist”. Een meer algemene beschouwing van de verdragen bevestigt naar de mening van de schrijver het resultaat der tekstanalyse. Zowel voor de E.G.K.S. als voor de E.E.G. geldt dat de gemeenschap een „staatsähnliches Gebilde dar (stellt)”. Haar organen oefenen de bevoegdheden uit, die hen in staat stellen binnen de door het Verdrag getrokken grenzen de doeleinden van het Verdrag te verwezenlijken. Met betrekking tot die doeleinden is het Verdrag tegelijk grondwet en wet. Alleen op dit laatste punt verschilt de E.G.K.S. van de E.E.G. Het wetskarakter van de E.G.K.S. is dat van een gemeenschappelijke economische wetgeving in een sector van de nationale volkshuishoudingen. Het wetskarakter van de E.E.G. is een gemeenschappelijke raamwet voor het geheel der nationale volkshuishoudingen. Maar voor allebei geldt, dat de op de verdragen berustende rechtsregels tezamen een intern gemeenschapsrecht vormen, dat zijn oorsprong vindt niet in het volkenrecht, maar in het nationale recht der Lid-Staten.

De tweede studie van algemene aard is het opstel van

de Duitse permanente vertegenwoordiger in Brussel, *Prof. Ophüls* over „Grundzüge europäischer Wirtschaftsverfassung” (blz. 136-182). Deze verhandeling is in tien hoofdstukken verdeeld, die elk een bijzonder aspect van de verdragsbepalingen in beschouwing nemen. Uitgaande van het onderscheid tussen „Zusammenarbeit” en „Zusammenschluss” tussen Staten kan een „Wirtschaftsverfassung” alleen door de laatstgenoemde methode ontstaan. Maar die „Wirtschaftsverfassung” omvat zelf rechtsregels van uiteenlopende aard en inhoud. Reeds aanstonds valt het onderscheid op tussen de doelstellingen (Leitbilder) en de procedurevoorschriften of competentiebepalingen (Verwirklichungsnormen). Daarnaast is de politiek-economische achtergrond („ein System des gemässigten Liberalismus”) voor het goed begrip der bepalingen van betekenis, terwijl het duidelijk is, dat de regels ten aanzien van de buitenwereld („Aussenwirtschaft”) onderscheiden moeten worden van de meer uitgewerkte voorschriften, die met het oog op de interne markt van de Gemeenschappen zijn tot stand gebracht. Tot de bouwstenen van de „Verfassung” behoren de beginselen van „Einheitlichkeit” (artt. 100 en 101 E.E.G.; art. 41 E.G.K.S., artt. 177 E.E.G. en 150 E.G.A.); „Wirtschaftliche Rationalität” (artt. 12 e.v. en 59 e.v. E.E.G. voor het goederen- en dienstenverkeer; artt. 48, 52 en 67 E.E.G. voor het vrij verkeer van arbeidskrachten, de vestigingsvrijheid, en de vrijheid van het kapitaalverkeer; art. 106 voor het vrije betalingsverkeer); „Interventionsminimum” (art. 5 E.G.K.S.: de gemeenschap grijpt zo weinig mogelijk in) und „Selbststeuerung” (de voor alle gemeenschappen geldende, maar in art. 2 E.G.K.S. uitgedrukte gedachte dat de gemeenschap de voorwaarden moet scheppen, „die durch sich selbst die rationale Gestaltung der Erzeugung sichern”). Een zeer wezenlijk bestanddeel is ook de rechtscontrole in de vorm van een onafhankelijke rechter: het Gerechtshof, terwijl de handhaving van het politieke en sociale evenwicht binnen de Lid-Staten (de ontsnappingsclausules in de verdragen) benevens de structuur der gemeenschapsorganen (waardoor bij de te nemen besluiten het gezichtspunt van de gemeenschap tot zijn recht moet komen) in dit geheel van een „Wirtschaftsverfassung” onmisbare elementen zijn. Het overzicht van de Grondtrekken wordt besloten met aantekeningen over de „bijzondere onderwerpen”, landbouw en verkeer en een aanduiding van de leemten op organisatorisch, fiscaal en monetair gebied. De fusie van de executieven der drie gemeenschappen en de invoering van eigen gemeenschapsbelastingen zullen, hoe belangrijk ook, nog minder effect hebben dan het totstandbrengen van een gezamenlijke monetaire en conjunctuurpolitiek. De opvulling van deze leemte ware een nieuwe stap met vergaande consequenties. „Sie würde einmünden in die grosse Frage der politischen Einigung Europas”.

De noodzaak om tot een gecoördineerde conjunctuurpolitiek te komen wordt in een kort artikel van *Dr. J. Schollhorn* in „Europäische Wirtschaft”, 1961, blz. 243/4 nogmaals onderstreept. In aansluiting op bovenstaande studie van Ophüls noemen wij nog een overzicht door

Oskar Barthels van de toepassingen van de ontsnappingsclausules in het E.E.G.-Verdrag dat eveneens in „Europäische Wirtschaft”, 1961, no. 18 verscheen. Het blijkt dat op deze clausules, die naar hun aard uitzonderingsmaatregelen zijn, in toenemende mate door de betrokken regeringen wordt teruggevalven.

De beïnvloeding van het nationale recht door het rechtstreeks verbindende gemeenschapsrecht blijft voor de in de rechtspraktijk werkzame jurist de belangrijkste factor waardoor deze in toenemende mate met het recht van de Europese Gemeenschappen te maken krijgt. Deze stelling was het onderwerp van twee aardige voordrachten, de ene gehouden door *Jean Rey*, lid van de Europese Commissie, voor de federatie van Belgische advocaten („Les juristes et le Marché Commun” in „Journal des Tribunaux”, 22 oktober 1961, 7e jrg., no. 4334) en de andere van *Michel Gaudet*, Directeur-Generaal van de Juridische Dienst der Europese Uitvoerende Organen, voor de „Union internationale des Magistrats” („Le marché Commun devant les Juges” in „Annales de Droit et de Sciences Politiques”, no. 2, 1961, blz. 133-150). Rey waarschuwt in dit verband de Belgische juristen ervoor zich ervan bewust te blijven dat het nieuwe recht naar zijn inhoud niet alleen door Belgische opvattingen bepaald wordt en dat anderen voor typisch Belgische verschijnselen niet onmiddellijk het begrip van een Belg opbrengen. Gaudet, die zich in het bijzonder tot de rechterlijke macht van het Europa der Zes richt, wijst er nog eens uitdrukkelijk op dat de nationale rechter niet langer uitsluitend het nationale recht in aanmerking mag nemen, maar dat door de Gemeenschappelijke Markt een nieuwe dimensie aan de jurisprudentie is toegevoegd.

Deze invloed van het gemeenschapsrecht blijkt ook zeer duidelijk uit de nuttige samenvatting van deel IV van de arresten van het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen die *Mr. Mathijssen* in „Themis” 1961, no. 4, blz. 359-367 heeft gegeven. Die samenvatting en vooral de algemene opmerkingen aan het slot zijn voor hen, die niet in de gelegenheid zijn deze Europese rechtspraak op de voet te volgen, een welkome oriëntering. Dit deel bevestigt weer dat deze rechtspraak administratieve rechtspraak is: delegatie van bevoegdheid, individuele of algemene beschikking, het beroepsrecht van individuele ondernemingen, zijn de voornaamste rechtsvragen die in de in deze bundel vervatte (schroot)arresten worden behandeld.

Een ander aspect van de rechtstreekse werking van de Europese Gemeenschapsverdragen en de Conventie voor de Rechten van de Mens wordt belicht in een beschouwing van *Pierre Duclos* in „Revue Générale de Droit International Public”, 1961, no. 2. Deze werpt de vraag op in hoeverre genoemde Verdragen het individu, i.c. de Europeaan, tot een nieuw subject van rechten en plichten maken. Aan het eind van zijn onderzoek neigt hij weliswaar tot een bevestigend antwoord — vandaar „l'Européen: exploration d'une catégorie naissante” — maar bij de lezer blijft voorshands toch meer hangen dat lijkt op „l'impression un peu désordonnée que donne le spectacle d'ensemble du peuple européen”. Er bestaat overigens reeds veel jurisprudentie over de Conventie voor de Mensenrechten. *Dr. H. Woessner* bespreekt in de „Neue Juristische Wochenschrift” van 3 augustus 1961 „Die Menschenrechtskonvention in der Deutschen Strafrechtspraxis”. Een uitvoeriger overzicht wordt gegeven door *Werner Morvay* in „Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht”, Band 21, no. 2,

april 1961, blz. 316-347 („Rechtsprechung Nationaler Gerichte zur Europäischen Konvention zum Schutze der Menschenrechte und Grundfreiheiten vom 4. November 1950”), die grotendeels Duitse, maar ook Griekse, Nederlandse, Belgische en Ierse rechtspraak behandelt. Een eerste deel van dit overzicht verscheen in hetzelfde tijdschrift, blz. 89-112. Een algemene uiteenzetting over „Het individu in het rechtshandhavingssysteem van het Europese Verdrag tot bescherming van de Rechten van de Mens” verscheen nog van de hand van *P. Eeckman* in het „Rechtskundig Weekblad” van 8 oktober 1961, no. 6, blz. 298-317.

Een belangrijke stimulans voor de verwezenlijking van het door Duclos reeds als bestaand aangemerkt „Europees volk” is het totstandkomen van een direct kiesrecht voor het Europese Parlement. Dat het echter nog lang niet zover is blijkt uit een bespreking van *Prof. Mr. Dr. G. van den Bergh* in het N.J.B., 12 augustus 1961, blz. 581-586 van de Ontwerp-Conventie betreffende de Rechtstreekse Verkiezing voor het Europese Parlement, aangenomen door het zittende, indirect aangewezen Europese Parlement (in aansluiting op zijn artikel N.J.B. 1960, blz. 217 e.v.), waarbij hij constateert, dat het Europese Parlement er niet in is geslaagd de hem door art. 138, lid 1 van het E.E.G.-Verdrag opgedragen taak tot een goed einde te brengen. De Commissie voor Politieke Aangelegenheden is het niet gelukt om uit de moeilijkheden van het volgens dat artikel te verwezenlijken *eenvormige kiesstelsel* voor de zes landen te komen en heeft zich gered met een stelsel, dat volgens Prof. Van den Bergh volstrekt met de Verdragen in strijd is, en zal leiden tot het blijven voortbestaan van de voorlopige regeling van de door de Conventie voorziene zgn. overgangperiode. „Het directe Europese kiesrecht is slechts aanvaardbaar en kan slechts slagen bij een goed eigen-geaard kiesstelsel, dat een ongewenste verstrengeling van nationale en Europese verkiezing voortkomt. Heeft men niet de moed een voor Europese verkiezingen passend kiesstelsel te aanvaarden, dan late men de rechtstreekse verkiezingen liever achterwege. Anders zullen zij meer onheil dan nut stichten”, aldus het meer nadrukkelijk dan overtuigend besluit van Prof. Van den Berghs artikel.

Een nuttig hulpmiddel voor de studie van de problematiek van de Europese integratie heeft *Pierre Gerbet* verschaft, die in de „Revue Française de Science Politique” (september 1961, blz. 691-721, L'intégration Européenne-Problèmes et Institutions-Etats des Travaux) een gecommentarieerde bibliografie van de belangrijkste boeken en tijdschriftartikelen, die over dit onderwerp zijn verschenen, heeft geschreven. Helaas zijn Nederlandse publikaties onvermeld gebleven. Behalve Engelse, Amerikaanse en Franse worden ook enige Italiaanse, Spaanse en een paar Duitse geschriften genoemd. Dat de Duitse literatuur niet geheel door Gerbet is onderzocht blijkt uit het ontbreken van de commentaren van Wohlfarth c.s. en Von der Groeben-Boeckh in de lijst van de 212 besproken werken. Deze is onderverdeeld in: algemene documentatie; integratieproblemen; de houding van de verschillende landen ten opzichte van de integratie; Europese organisaties; algemeen; intergouvernementele organisaties; supranationale organisaties.

In de serie „European Aspects”, welke onder auspiciën van de Raad van Europa verschijnt, zijn twee nieuwe delen uitgekomen, beide betrekking hebbend op algemeen economische problemen van de voortschrijdende integratie.

Van de hand van *P. Streeten* verscheen „Economic integration-Aspects and Problems” (Leiden, 1961), een niet zo eenvoudig boekje dat gericht is op een reeds economisch gevormd lezerspubliek. Hoewel op scherpzinnige wijze de voor- en nadelen van integratie belicht worden, is het een bezwaar dat er weinig samenhang bestaat tussen de verschillende hoofdstukken. Het andere deel uit deze serie werd geschreven door *H. O. Lundström* en behandelt „Capital Movements and Economic Integration” (Leiden, 1961). Dit zeer systematisch ingedeelde doch wat oppervlakkige werk vormt voor de leek een aardige inleiding tot de problemen van het vrije kapitaalverkeer. In „Europäische Wirtschaft” van 15 juli 1961, blz. 315-319 geeft *Dr. Kuhnke* een overzicht van de „Sekundärfolgen Europäischer Integrationspolitik”, waarbij hij een onderscheid maakt tussen macro-economische en bedrijfs-economische, politieke, sociale en culturele gevolgen.

Het Europese vennootschapsrecht blijft zich in een — zij het theoretisch getinte — belangstelling verheugen. *H. F. A. Völlmar* geeft in *T.V.V.S.*, 1961, no. 5, blz. 95-99 een verslag van een congres in Trier gehouden door de „Gesellschaft für Rechtsvergleichung”, dat aan internationale (supranationale) N.V.'s was gewijd. De résumés van de rapporten der hoogleraren *G. Marty* (Toulouse) en *K. Duden* (Mannheim) zijn aan dit verslag toegevoegd. *Völlmar* wijst in zijn verslag op de samengesteldheid van het onderwerp welke aan de congresgangers en de inleiders geenszins is ontgaan. Behalve een zeker pessimisme omtrent de door velen als wenselijk beschouwde boven-nationale N.V. bestond er eenstemmigheid ten aanzien van de noodzaak naast een eventuele supranationale N.V. te blijven streven naar eenwording van het recht der nationale vennootschappen. Van geheel andere aard is het artikel van *J. P. Calon*: „La Société Internationale: éléments d'une théorie générale” in „Journal du Droit International” (1961) no. 3, blz. 694-733 (Franse en Engelse tekst). *Calon* behandelt een aantal grondvragen welke tezamen de elementen bevatten van het begrip internationale vennootschap. Het zou buiten het kader van deze bladwijzer vallen een opsomming van deze vragen te geven. Voor hen die in deze materie geïnteresseerd zijn is het een belangrijk artikel.

Verkeer - Vestiging - Mededinging.

Het „Tijdschrift voor Bestuurswetenschappen en Publiek Recht” (september-oktober 1961, blz. 315-325) bevat een uitvoerige bespreking van *Dr. R. Pourvoyeur* van het Algemeen Programma (ex art. 54 lid 1 E.E.G.-Verdrag) betreffende de opheffing van de beperkingen van de vrijheid van vestiging in de Euromarkt (met een toelichting van de Commissie gepubliceerd als document no. 30 van het Europees Parlement, Zitting 1959-1960), dat inmiddels door de Raad op 25 oktober jl. met wijzigingen is vastgesteld.

In het „Europa Archiv” van 10 september 1961 (Folge 17), blz. 485-492, is een artikel verschenen van *Wolfgang Stabenow*, werkzaam bij de directie vervoer van de E.E.G.-Commissie, over het vrije verkeer van personen en vervoer binnen de Gemeenschappelijke Markt („Die Freizügigkeit im Verkehrswesen in der Europäischen Wirtschaftsgemeinschaft”). Gezien het feit dat de integratie van het vervoer een deel van de algehele economische eenwording vormt, gelden de bepalingen betreffende het vrije verkeer van personen ook voor het vervoerswezen. Achtereenvolgens worden de invloed van het vrije verkeer van

personen op de vervoersmarkt, het algemeen programma voor de vrije vestiging en de bestaande nationale verschijnselen welke met het programma strijdig zijn aan een onderzoek onderworpen, waarbij *Stabenow* op de noodzaak van een zekere harmonisatie van de wetgevingen wijst en tot de niet verrassende slotsom komt dat een vrij verkeer op de vervoersmarkt en een gemeenschappelijk vervoersbeleid de ontwikkeling van het vervoer alleen maar kunnen bevorderen. Daarbij zal de houding van de ondernemer van beslissende invloed zijn.

Dezelfde schrijver geeft in „Verkehr” van 30 september 1961, no. 39, blz. 1377-1379 zijn mening weer over de toepasselijkheid van het E.E.G.-Verdrag op de scheep- en luchtvaart, zoals hij deze naar voren had gebracht op het in de zomer van 1961 gehouden Verkeers Congres te Triëst. *Dr. Stabenow* wil deze twee vervoerstakken inderdaad onder het Verdrag laten vallen, al leidt hij daaruit niet af, dat nu ook de verdragsbepalingen over het vervoer van personen en goederen voor deze sectoren zullen moeten gelden.

In de serie „Verkehrswissenschaftliche Veröffentlichungen des Ministeriums für Wirtschaft und Verkehr”, Nordrhein Westfalen, schreef *R. Andresen* in deel 47 over „Europäische Wirtschaftsgemeinschaft und Verkehrsintegration” (Düsseldorf, 1960, 196 blz.). Na een inleiding over integratiedoelinden en de functie van het verkeer daarbij, bespreekt de schrijver de Ausgangssituation in de verkeerssector in de verschillende landen bij het inwerkingtreden van de E.E.G. Bij een behandeling van de diverse opvattingen van de verkeerssituatie worden de Duitse en Nederlandse posities als uitersten tegenover elkaar gesteld, waarbij *Andresen* kritiek levert op het Nederlandse standpunt. In het derde deel wordt de mogelijkheid van integratie van het verkeer aan de orde gesteld, met een overzicht van de politieke middelen daartoe. In tegenstelling tot *Andresen* geeft *Dr. W. Klaer* in zijn boek „Der Verkehr im Gemeinsamen Markt für Kohle und Stahl” (Baden-Baden 1961 396 blz.) een zeer objectief overzicht van de verkeerspolitieke maatregelen gedurende de overgangperiode van de E.G.K.S. In een voortreffelijke analyse bespreekt hij verschillende mogelijkheden van discriminaties en subsidies in het verkeer in het algemeen om vervolgens over te gaan tot een beschouwing van de deelmarkten in de vervoerssector, te weten de spoorwegen, de binnenscheepvaart en het wegvervoer. Van elk van deze sectoren afzonderlijk wordt de prijsvorming nauwkeurig bekeken en getoetst aan de maatregelen welke worden genomen ter bereiking van de doelstellingen van het E.G.K.S.-Verdrag. Wij vermelden tenslotte nog een statistische studie van *H. A. Seidenfus* („Energie und Verkehr”, Kyklos-Bazil, 1960, 223 blz. en 57 tabellen) over de invloed van de ontwikkeling in de energiesector op het verkeer. Voor elke transportsector apart worden de gevolgen van de te verwachten productie- en consumptietendities in de afzonderlijke energiesectoren nagegaan.

Eén van de onderwerpen, die tijdens het „Colloque International de Droit Européen” te Brussel medio oktober jl. zijn behandeld, is het antitrustrecht in de Europese Economische Gemeenschap. Daartoe waren tevoren vijf preadviezen uitgebracht over het nationale recht op dit gebied in België, Duitsland, Frankrijk, Luxemburg en Nederland („La législation belge concernant les pratiques restreignant la concurrence” door *M. Walbroek* en *P. van Reepinghen* in „Revue de droit international et de droit comparé”, 1961, blz. 98-112; „Les lois antitrust allemandes”

door Prof. Dr. W. Fikentscher in de uitgave „Rapports, Colloque International de Droit Européen”, blz. 32-43; „La Législation antitrust en France” door P. F. Ryziger, t.a.p. blz. 45-60; „La Législation antitrust du Grand-Duché de Luxembourg”, door Mevrouw Hary-Biermann, t.a.p. blz. 61-65; „La Législation néerlandaise en matière de cartels et son application” door Mr. B. Baardman, t.a.p. blz. 67-83), welke rapporten zelf echter tijdens de bijeenkomst niet ter sprake zijn gekomen, omdat de discussie geheel aan de kartelbepalingen van het E.E.G.-Verdrag en de komende Kartelverordening was gewijd. Dat neemt uiteraard niet weg dat men door deze nationale rapporten in het kort een overzicht kan krijgen van het wettensysteem in vijf van de zes Lid-Staten van de Gemeenschap. De debatten tijdens het Colloque gingen vooral over de verhouding tussen het eerste en het derde lid van art. 85 E.E.G., een onderwerp waarover A. Sölter onlangs zeer uitvoerig heeft geschreven („Die Ausnahmevorschriften des Art. 85 abs. 2 E.W.G.-Vertrag” in „Wirtschaft und Wettbewerb” 1961, blz. 665-693) en dat vooralsnog een van de voornaamste geschilpunten uitmaakt tussen de Franse en Duitse opvatting van de ontwerp-kartelverordening, die de Europese Commissie aan de Raad van Ministers van de E.E.G. heeft voorgelegd. Wij hebben in vorige bladwijzers reeds meer over dit punt geschreven.

Ondertussen bereikten de discussies over de toepassing van de artikelen 85 en 86 van het E.E.G.-Verdrag een hoogtepunt in de oktoberzitting van het Europese Parlement te Straatsburg („Europäische Wirtschaft”, no. 20, 1961, blz. 484-492). Besloten werd tot een verbodswetgeving voor kartels, al blijft in uitzonderingsgevallen kartelvorming mogelijk, in welk geval de Europese Commissie de vergunning vooraf verleent. De meningen waren echter zeer verdeeld, en verscheidene artikelen van het uitvoeringsbesluit werden slechts met zeer geringe meerderheid aangenomen.

Het lid van de Europese Commissie, Hans von der Groeben, hield een inleiding, waarin hij de grondslagen van de E.E.G.-politiek uiteenzette. De mededingingspolitiek geeft de Commissie een belangrijk beleidsmiddel tot verwezenlijking van de doelstellingen van de gemeenschappelijke markt. Door een kartelverbod wil men voorkomen dat wat enerzijds door afschaffing van invoerrechten en contingenten bereikt wordt, door concurrentie-beperkende maatregelen, in welke vorm dan ook, wordt teniet gedaan. De Commissie is niet van oordeel, dat er een volkomen concurrentie zou moeten zijn. Wel echter, dat een onvolkomen markt met concurrentie altijd nog beter is dan een onvolkomen markt zonder concurrentie. Bovendien meent zij dat een oligopolistische marktsituatie betere waarborgen schept om nieuwe technische vindingen tot ontwikkeling te brengen en ook in de praktijk door te voeren dan monopolistische marktsituaties. Als zodanig vormt een concurrentieregime geen doel in zichzelf. Voor producent, handelaar en consument moet er altijd een keuzemogelijkheid bestaan, teneinde de vrijheid te kunnen waarborgen. Een discriminerende interpretatie en toepassing van de artikelen 85-86 kan slechts vermeden worden, indien het kartelrecht van de Gemeenschap door een orgaan van de Gemeenschap verwerkt wordt. Von der Groeben meent dat een zo nauw mogelijke samenwerking met de nationale kartelautoriteiten nodig is. In zover art. 86 ruimte laat voor de economisch gerechtvaardigde tendens tot optimale bedrijfsgrootte en tot industriële massaproductie in een grootonderneming, be-

staat hiertegen geen bezwaar. Het Verdrag geeft geen mogelijkheid direct in te grijpen indien er door vergaande fusies een marktbeheersende positie ontstaat. Daarentegen kan misbruik van deze marktpositie worden tegengegaan, waarbij de doelbewuste onderdrukkingsconcurrentie, die een monopolistische handelwijze is, dient te worden bestreden als onredelijke concurrentie, aldus besloot Von der Groeben zijn betoog.

E.G.K.S. en Euratom.

In „Steinkohle-Hauptenergieträger Europa's” van W. Hermann („Europäische Wirtschaft” 1961, no. 17, blz. 412-416) vindt men een pleidooi voor verdere mechanisering en rationalisering van de kolenwinning, teneinde de industrie in staat te stellen zich in de steeds sterker wordende concurrentie met de olie-industrie te handhaven. Hermann vreest dat, wanneer de aardolievoorraad over enige tientallen jaren zal zijn uitgeput, de mijnbouw, die zich niet leent voor snelle wijzigingen in de produktie-omvang, niet meer in staat zal zijn de nodige energie te leveren. Het probleem van de ontwikkeling van de relatieve prijsverhoudingen van de verschillende energiesoorten, waaronder nieuwe energiebronnen, zoals kernenergie, blijft in dit artikel volledig buiten beschouwing. Men krijgt de indruk dat het stuk geschreven is vanuit een steenkoolbastion. Verder zij nog vermeld van de verschenen literatuur over de E.G.K.S.: „Das Finanzrecht der Europäischen Gemeinschaft für Kohle und Stahl” van M. P. Weides (Frankfurt, 1960, 271 blz.).

Op het gebied van de Euratom zijn twee juridische publikaties verschenen. In een analyse van de regeling van het eigendomsrecht van splijtstoffen in het Euratom-Verdrag concludeert Dr. Peter P. Böhm („Die juristische Problematik des europäischen Kernbrennstoffeigentums” in „Neue Juristische Wochenschrift”, 1961, blz. 1553-1558) dat de benaming „eigendom” gegeven is aan een rechtsfiguur die in het geheel niet overeenkomt met het civielrechtelijke begrip eigendom. Hoewel de Gemeenschap formeel het eigendom heeft, is dit recht in feite beperkt tot een politieke controle. Hier te lande had Mr. Vogelaar, in zijn door het Europa-Instituut te Leiden uitgegeven voordracht over „Het Eigendomsrecht van Euratom over bijzondere Splijtstoffen” (uitgave Universitaire Pers Leiden), soortgelijke geluiden doen horen. Men moet de totstandkoming van deze regeling dan ook zien als een compromis, waarbij zeer sterk rekening is gehouden met de Amerikaanse wens om, gezien de Amerikaanse positie als leverancier van splijtbare materialen, de politieke controle over deze materialen in geval van misbruik bij de Gemeenschap te doen berusten.

Een beknopt vergelijkend overzicht van verschillende wetgevingen inzake octrooien op atoomgebied vindt men in de juli- en augustus-nummers van „La Propriété Industrielle” („Législation sur les brevets en matière nucléaire”, 1961, blz. 154 e.v. en 176 e.v.). *Manfredo Maciotti* behandelt achtereenvolgens de wetgeving in de Verenigde Staten, Groot-Brittannië, de U.S.S.R., de Euratom-landen en Canada, waarbij hij met name nader ingaat op de mogelijkheden van oteigening door de staat van een uitvinding op nucleair terrein. Hoewel deze materie uiteraard niet uitputtend in kort bestek beschreven kan worden, is Maciotti's artikel een uitstekende inleiding. Aan het eind is bovendien een lange bibliografie opgenomen.

EUROPA-INSTITUUT
van de Rijksuniversiteit te Leiden.

EUROPA-INSTITUUT
van de Universiteit van Amsterdam.

Reële lonen en arbeidsproductiviteit sedert 1947

Met belangstelling heb ik kennis genomen van een artikel van de hand van de heer G. C. van Almelo onder de titel „Reële lonen en arbeidsproductiviteit sedert 1947” in Economisch-Statistische Berichten van 22 november 1961. Op grond van uitvoerig statistisch materiaal, ontleend aan publikaties van het Centraal Bureau voor de Statistiek; geeft de heer Van Almelo een terugblik op de ontwikkeling van de lonen en de produktiviteit. Hij deelt de te beschouwen periode in een drietal fasen in, namelijk:

- Fase I: tot 1954; de periode van opbouw;
- Fase II: van 1954 tot 1958; de welvaartsperiode onder de geleide loonpolitiek;
- Fase III: sedert 1958; de periode van de gedifferentieerde loonpolitiek.

De schrijver concludeert vervolgens:

- dat in fase I de lonen achterbleven bij de ontwikkeling van de produktiviteit, waarvoor gegronde redenen aanwezig waren;
- dat in fase II de reële loonsverbeteringen gelijke tred hielden met de toenemende produktie per werknemer;
- dat in fase III de lonen achterblijven bij de ontwikkeling van de produktiviteit, waarvoor gegronde redenen zouden ontbreken.

De heer Van Almelo tracht dan aan te tonen dat het verschillende onderlinge beloop van reële lonen en produktiviteit in de door hem onderscheiden fasen het resultaat zou zijn van een afwisselend meer of minder geslaagd, bewust daarop gericht loonbeleid. Dit toch lees ik in zijn woorden, rechts onderaan blz. 1098, waar hij schrijft: „Het hoogst bereikbare resultaat kon slechts zijn, dat de reële loonsverbeteringen gelijke tred hielden met de toenemende produktie per werknemer. Dit laatste kon worden *volgehouden* (cursivering van mij) tot 1958, het einde van de geleide loonpolitiek”.

Het werkwoord „volhouden” is hier naar mijn gevoel gebezigd in de betekenis van iets doelbewust en met succes nastreven. Tot 1958 heeft men dus doelbewust en met succes nagestreefd dat de reële lonen zich gelijkelijkt met de produktiviteit zouden ontwikkelen. Terloops zij opgemerkt dat dit — blijkens de cijfers — niet helemaal het geval is geweest, doch daarop kom ik nog terug. Daar echter sedert 1958 dit stellig het doelbewuste streven is, betekent de beperking „tot 1958” in het citaat dat de heer Van Almelo meent dat men daar sedertdien niet meer in slaagt.

Laten wij eens nagaan of het standpunt van de schrijver steun vindt in de door hem gebruikte statistische gegevens. In het betoog van de heer Van Almelo is een tweetal grafische voorstellingen van belang, namelijk:

- figuur 1, die indexcijfers geeft van de reële lonen en de produktie per werknemer, afwisselend op basis van 1949 = 100, 1954 = 100 en 1958 = 100;
- figuur 3, die gedurende de periode 1948 tot 1960 de jaarlijkse procentuele toeneming ten opzichte van het voorafgaande jaar toont van de reële lonen en de produktie per werknemer.

De heer Van Almelo leidt uit figuur 1 af, dat in de fasen I en III de toeneming van de reële lonen achterblijft bij de groei van de produktie per werknemer, terwijl in fase II deze grootheden vrijwel gelijk op zouden lopen.

Alvorens hieraan, met de schrijver, de gevolgtrekking te verbinden dat het loonbeleid in fase II erin is geslaagd deze gelijke tred te realiseren, is het doelmatig na te gaan of de verklaring van het waargenomen verschijnsel wellicht in de aard en de wijze van presentatie van de cijfers is gelegen.

Ter toelichting diene het volgende:

Wanneer men ervan uitgaat dat reële loonsverbeteringen begrensd zijn door wat men als economische ruimte heeft onderkend — hoe men deze ruimte ook wil meten — dan is een „na-ijling” van de lonen bij de grootheid, waarmee men de ruimte meet, normaal. Men zal toch eerst de ruimte moeten kennen, vóór men daarop het loonbeleid kan afstemmen.

In dit licht gezien is de time-lag, die de heer Van Almelo in de fasen I en III waarneemt, niet zo opvallend; het zou opvallender zijn geweest wanneer deze niet waarneembaar was. Dit nu schijnt toch in fase II het geval te zijn. Dat de time-lag niet waarneembaar is, sluit echter nog niet uit, dat deze er wel is. Het komt mij voor dat de methode van grafische voorstelling in figuur 1b de „na-ijling” in fase II aan de waarneming onttrekt. Figuur 1b geeft op basis 1954 = 100 de ontwikkeling van de reële lonen volgens de regelingslonen in industrie, landbouw en transport tegenover de ontwikkeling van de produktie per werknemer in bedrijven en in de industrie, gedurende fase II. Door de waarden van de drie curven op basis van 1949 = 100 (zoals figuur 1a die weergeeft) in 1954 weer op 100 „vergelijkbaar” te stellen, wordt echter het verband tussen de perioden 1947 tot 1954 en 1954 tot 1958 verbroken. Op 1 januari 1954 begon het loonbeleid niet met een nieuw hoofdstuk, zeker niet als dat hoofdstuk het vraagstuk van de time-lag moet beschrijven; evenmin betreft figuur 1c een nieuw chapter sedert 1 januari 1958, los van de periode waarop figuur 1b betrekking heeft.

De suggestie van de afwezigheid van een time-lag in fase II ontstaat doordat:

- a. fase II geheel zelfstandig wordt beschouwd, los van de fasen I en III;
- b. zowel voor de reële lonen als de produktie per werknemer 1954 op 100 wordt gesteld, terwijl
- c. beide grootheden in de te beschouwen periode ten opzichte van 1954 steeds minder stijgen.

Het gevolg is, dat de curven worden gebundeld tot een vrij vlak geheel. Nu is het zo dat „na-ijling” minder zichtbaar wordt naarmate de curven ten opzichte van het basisjaar minder stijgen. Bij volledige afwezigheid van stijging worden de lijnen zelfs horizontaal en gaan elkaar bedekken en dan is er in het geheel geen „na-ijling” meer (zichtbaar). De „na-ijling” blijkt wederom bij een nieuwe stijging, in casu na 1958!, doch dan beschouwt de heer Van Almelo de fase II als afgesloten en neemt hij aan dat, volkomen los daarvan, een nieuwe periode begint.

Voor een analyse van de onderhavige verschijnselen lijkt mij figuur 3 veel meer bruikbaar. Weliswaar toont deze figuur de jaarlijkse stijgingspercentages — dus elk voor zichzelf, waarbij alle opeenvolgende jaren-beurtelingen op 100 worden gesteld — doch door de onderlinge vergelijkbaarheid wordt het verband in het geheel weer hersteld.

De „na-ijling” van de stijgingspercentages der reële lonen in industrie, landbouw en transport ten opzichte van de stijgingspercentages van de produktie per werknemer in bedrijven (en dat zijn in figuur 3 de vergelijkbare lijnen!) wordt nu — ook in fase II — zichtbaar. Een uitzondering vormen de jaren 1956 en 1957, doch dit heeft geheel andere oorzaken dan een doelbewust daarop gericht beleid.

Behalve een „na-ijling” van de stijgingspercentages van de lonen bij de stijgingspercentages van de produktie per werknemer, ook in fase II, toont figuur 3 ons dat in 1954 en 1955 de reële loonsverbeteringen de stijging van de produktie per werknemer in 1953 en 1954 overtroffen. Dit weerlegt de stelling van de schrijver dat de reële loonsverhogingen gelijke tred hielden met de toenemende produktie per werknemer; in de eerste twee jaren van fase II was dit reeds niet het geval.

De gevolgen hiervan zijn niet uitgebleven; in 1956 en 1957 was een bestedingsbeperking nodig om de gegroeide overbesteding te bestrijden. Weliswaar waren de loonsstijgingen niet de enige oorzaak van de overbesteding, doch zij droegen daartoe wel belangrijk bij. Dit standpunt wordt gesteund door de beschouwingen van instellingen als De Nederlandsche Bank en de Maatschappij tot Financiering van het Nationaal Herstel in hun verslagen over die jaren.

Het is, gezien het voorgaande, duidelijk dat in 1956 en 1957 de verhoging van de reële lonen gering is geweest. Dit past geheel in het beeld van de bestedingsbeperking. Indien echter in die jaren de gevolgen van bestedingsbeperking de ontwikkeling van de reële lonen hebben beheerst, kan niet meer worden gesteld dat het beloop der reële lonen het gevolg was van een loonbeleid dat bepaald werd door de ontwikkeling van de produktie per werknemer in die jaren.

Het verschijnsel „dat reële loonsverbeteringen gelijke tred houden met de toenemende produktie per werknemer” komt nu in een enigszins ander licht. In 1956 en 1957 zijn de reële loonsstijgingen niet gering omdat de toeneming van de produktie per werknemer gering is, doch beide grootheden zijn gering door dezelfde oorzaak: de bestedingsbeperking. Dat de laatstgenoemde van grote invloed is geweest op de produktiviteit in de bedrijven zal worden bevestigd door eenieder, die het effect van de maatregelen in de bedrijven heeft kunnen waarnemen.

Op grond van het voorgaande wil ik nu met de heer Van Almelo de onderscheiden fasen gaan waarderen.

Wat betreft fase I sluit ik mij gaarne bij hem aan. Met betrekking tot fase II, de welvaartsperiode onder de geleide loonpolitiek, laat ik de heer Van Almelo zelf aan het woord (links bovenaan blz. 1099):

„Uit figuur 3 kan worden afgeleid, dat de hausse in deze fase is omgeslagen in een periode van teruggang met 1957 voor de industrie als dieptepunt”.

Hierbij zou ik het volgende willen opmerken. Als de hausse is omgeslagen in een teruggang, waarom wordt dan deze fase omschreven als „de welvaartsperiode”? Deze geladen kwalificatie naast de bescheiden omschrijving van fase III als „de periode van de gedifferentieerde loon-

politiek” wordt door de cijfers — en met name door figuur 3 — niet gerechtvaardigd, integendeel.

De welvaart in fase II is blijkbaar nogal betrekkelijk, zij het dat in het voorgaande citaat de zaken wat al te somber worden voorgesteld. Figuur 3 laat nergens een „teruggang” zien, slechts een afneming van de stijgingspercentages, die echter sedert 1952 alle boven de O-lijn blijven.

De waardering van de schrijver voor het loonbeleid in fase II ten opzichte van de ontwikkeling van de produktie per werknemer kan ik, zoals reeds is betoogd, niet delen.

Ten aanzien van fase III merkt de heer Van Almelo op, dat „aan de produktie per werknemer gecorrigeerde loonronden uitblijven”. Behoudens een — verklaarbare — time-lag blijkt uit de cijfers echter het tegendeel. Opmerkelijk is, dat de verdedigingsgronden, die de heer Van Almelo voor de vertraging in de verbetering van de reële lonen gedurende fase I zo sterk acht, dit in fase III blijkbaar niet meer zijn. Het wil mij voorkomen dat de overbesteding in 1955 met haar nasleep tot in 1957 toch een weinig minder sterk argument voor een voorzichtig loonbeleid sedert 1958 vormt dan de bestedingsbeperking in 1951, die in fase I voorzichtigheid rechtvaardigde.

Samenvattend zou ik willen stellen dat — in het midden gelaten of een gedifferentieerde loonpolitiek op grond van produktiviteitsberekeningen verkozen moet worden boven een geleide loonpolitiek zoals in fase II — de heer Van Almelo er niet in is geslaagd te overtuigen dat de geleide loonpolitiek een betere aansluiting bij de ontwikkeling van de produktiviteit blijkt te hebben gevonden dan de tegenwoordige.

^s-Gravenhage.

A. G. TER HENNEPE.

NASCHRIFT

In de eerste plaats zou ik willen constateren, dat de heer Ter Hennepe blijkbaar erg valt over het woord „welvaartsperiode”. Dit woord heeft in het kader van mijn artikel geen andere betekenis dan een afleiding van het woord „welvaartsloonronde”, de loonronde van 1 oktober 1954. Dit was de eerste loonsverhoging van een reeks welke niet meer ten doel had een compensatie voor o.a. kosten van levensonderhoud te geven, maar een reële inkomensverbetering beoogde, dus verhoging van de welvaart. Maar ik ben gaarne bereid de gewraakte term te vervangen door „geleide loonpolitiek”; mag ik de gedifferentieerde loonpolitiek dan „leidingzoekende politiek” noemen? Er is namelijk kennelijk leiding nodig bij een politiek, die steeds nieuwe Algemene Aanwijzingen en voor ieder jaar steeds gewijzigde spelregels op het ongunstigste ogenblik afkondigt.

Wat betreft de aanpassing van de lonen aan de produktiviteit kan worden opgemerkt, dat in het Centraal Economisch Plan met behulp van een model voor allerlei factoren die het economisch leven beïnvloeden prognoses worden gemaakt, ook voor de te verwachten produktie. Daar het prognoses zijn kan de werkelijkheid hiervan afwijken. Dit is ook het geval in de tweede fase: eerst (in figuur 3) ligt, in 1955, de reële loonsverhoging er 1 pCt. boven, in 1956 1 pCt. eronder; het gaat hier om dermate kleine afwijkingen, dat door mij werd gesproken van „gelijkelijk verlopen” (gelijke tred). Dit verschijnsel valt overigens ook af te lezen uit figuur 1 b, zij het minder duidelijk. In 1959 bedraagt de afwijking t.o.v. de reële produktie per werknemer in bedrijven het dubbele (2 pCt.), de idem

lonen en idem produktie voor de industrie verschillen 7 pCt.! Dit noem ik een discrepantie.

Overigens moet worden opgemerkt, dat genoemde prognose van de produktiviteit is geïnspireerd op de produktie van het afgelopen jaar. Een berekening mijnerzijds leert verder dat hiernaast ook het saldo van de betalingsbalans in de specificatie van de factoren die de loonsverhoging in procenten bepalen, dient te worden opgenomen. Tenslotte ben ik het met de heer Ter Hennepe eens, dat, door 1954 als basisjaar voor de tweede fase te kiezen, de time-lag aan het eind van de eerste fase in figuur 1 a minder duidelijk naar voren komt. Figuur 3 geeft dit beeld echter duidelijk weer en dit is door mij ook signaleerd in het desbetreffende artikel onder „Fase II”.

Amsterdam.

G. C. VAN ALMELO.

BOEKBESPREKING

Dr. C. A. Buningh: Enige bedrijfseconomische aspecten van de tankvaart. H. E. Stenfert Kroese N.V., Leiden 1961, 130 blz., f. 12.

Onder bovengenoemde titel heeft de heer C. A. Buningh een zeer waardevol boek geschreven, waarop hij onlangs promoveerde. In het tijdschrift „Verkeer” evenals in het Mededelingenblad van de Vereniging van Afgestudeerden der N.E.H. werd reeds een beschouwing over het boek gegeven, zodat ik mij in deze bespreking zal beperken tot een aantal onderwerpen welke nog niet of onvolledig werden behandeld.

Criterion voor het uit de vaart nemen (H. III, § 2).

Uit de bespreking in het blad „Verkeer” blijkt, dat men zich niet geheel kan verenigen met de theorie van de heer Buningh, dat bij het bepalen van het oplegpunt ook de afschrijvings- en rentekosten in de calculatie moeten worden betrokken, zulks omdat de reder in feite niet zal ophouden met varen zolang de opbrengsten hoger zijn dan of gelijk zijn aan het verschil tussen de directe kosten bij doorvaren en opleggen.

Nu komt de gedachtengang van de heer Buningh eigenlijk op hetzelfde neer, omdat de waarde van de oude schepen die aan opleg of verkoop toe zijn, wordt gelijk gesteld met de verkoop- of schrootwaarde van de opgelegde schepen. Zou dit niet het geval zijn, dan zou dit inhouden dat de indirecte opbrengstwaarde hoger is dan de directe en zou het overwegen van opleg niet eens zinvol zijn.

Hoewel de kapitaalkosten het criterium niet beïnvloeden, spelen deze wel een grote rol bij het nemen van de beslissing of het schip beter kan worden opgelegd of verkocht. Daar men deze beleidsbeslissing gelijktijdig met het uit de vaart nemen van het schip moet nemen, komt het als juist voor, dat de kapitaalkosten in het criterium worden opgenomen.

Nu wordt gesteld, dat de waarde van een schip dat uit de vaart wordt genomen, wordt bepaald door zijn verkoop- of schrootwaarde, waarbij de verkoopwaarde eigenlijk alleen boven de schrootwaarde kan liggen als het schip over geldige certificaten beschikt, waardoor het nog voor de vaart kan worden verkocht.

Het gaat hier dus uiteindelijk om de vraag of een gedeelte van de reparatie- en special-survey-kosten, die gedurende de laatste dokkingen werden gemaakt om de certificaten te verlengen, door derden kunnen worden

goedgemaakt bij doorvaren. Deze kosten zijn vrij nauwkeurig te bepalen en het is niet duidelijk waarom de heer Buningh deze meent te moeten schatten.

Als het schip voor de vaart wordt verkocht, zal de koper bij zijn calculaties rekening hebben gehouden met de rentederving over de schrootwaarde plus een evenredig deel van de afschrijvings- en rentekosten van het verschil tussen de verkoop- en schrootwaarde. De eigenaar heeft bij het bepalen van het criterium voor het uit de vaart nemen geen rekening gehouden met deze kosten, daar hij zich heeft gebaseerd op het verschil tussen de „out of pocket” kosten bij doorvaren en opleggen.

De koper moet dus de mening zijn toegedaan, dat hij tot hogere opbrengsten kan komen. In de tankvaart zal zulks niet vaak het geval zijn, gezien het karakter van de markt, zodat in het algemeen wel kan worden gesteld dat de verkoop- en schoortwaarde niet veel zullen verschillen. De waarde van geldige certificaten is dus zeer betrekkelijk en het is de vraag of hiermede dan ook rekening moet worden gehouden tijdens de opleg.

Naast de keuze tussen opleggen of verkoop heeft men volgens de schrijver in slechte tijden ook de mogelijkheid om op brandstofkosten en haven- en kanaalgelden te besparen door de snelheid te reduceren. Nu is echter niet duidelijk hoe hierdoor een besparing op haven- en kanaalgelden kan worden gerealiseerd, daar deze kosten evenredig verlopen met het gebruik dat men van deze faciliteiten maakt en in geen relatie staan tot de snelheid.

Wat betreft de relatie tussen bunkerverbruik en snelheid zou opgemerkt kunnen worden, dat elke wijziging in de vaste en variabele kosten resulteert in een andere optimale snelheid (snelheid met de laagste reiskosten). Deze optimale snelheid behoeft echter niet tot de grootste opbrengsten te leiden. Het is een gemis dat het boek de economische merites van de fluctuaties in de snelheid slechts gedeeltelijk behandelt. Immers, de invloed van veranderende bunkerprijzen, vaste kosten, opbrengsten e.d. op de economische snelheid zou zich geleend hebben tot interessante beschouwingen.

Afschrijvingen (H. III, § 2).

Er wordt gesteld, dat de afschrijvingen in principe de waardevermindering gedurende een bepaalde periode moeten weergeven. Hiermede worden de afschrijvingen dus gekoppeld aan de ontwikkeling van de vrachtenmarkt,

BERICHT

Hierdoor delen wij onze donateurs, leden en abonnees mede, dat dezer dagen gebruik zal worden gemaakt van de verleende toestemming tot automatische giro-afschrijving van aan ons verschuldigde bedragen. Voor zover ons geen formulier voor automatische afschrijving werd toegezonden en de donatie, de contributie of het abonnementsgeld voor het jaar 1962 nog niet werd overgemaakt, verzoeken wij U beleefd dit thans zo spoedig mogelijk te doen door storting op onze postrekening no. 8408 of op onze rekening bij fa. R. Mees en Zoonen te Rotterdam.

Stichting

Het Nederlandsch Economisch-Instituut

daar deze de waarde van de schepen, waarover de afschrijvingen moeten worden berekend, in hoge mate bepaalt.

In tijden van lage vrachtprijzen is het te verwachten, dat de waarde van de tankers evenredig daalt met de vrachtenmarkt. Volgens de waardeeringsmethode die voor nieuwere speciale tankers is aangegeven, dan is het niet altijd te verwachten dat deze leidt tot de afschrijving waarnaar per definitie wordt gezocht.

Voorgesteld wordt, de afschrijvingen te bepalen aan de hand van de nieuwbouwprijzen en de gedeerde winst gedurende de bouwperiode. Bij lage vrachtprijzen voor deze schepen zal de gedeerde winst weliswaar nihil zijn en soms zelfs negatief, doch het is niet gezegd dat ook de nieuwbouwprijzen evenredig met de vrachtenmarkt zullen verlopen, daar deze prijzen mede door geheel andere factoren worden bepaald. Het is in slechte tijden dus zeer wel mogelijk dat de waardedaling hoger wordt becijferd dan deze in theorie zou moeten zijn.

In bepaalde gevallen is het dan ook zeer goed mogelijk dat men de waardedalingen juist kan benaderen als wordt uitgegaan van de waardedalingen voor normale tankers met een correctie voor de extra bouwkosten verbonden aan het speciale karakter van het schip. Het feit, dat de vrachtenmarkt voor speciale tankers anders kan verlopen dan die voor de normale schepen, is hiermede in de waardering verwerkt. Overigens, de vrachten kunnen veelal niet gedurende lange perioden grote verschillen vertonen, daar men dan tot verbouwing of nieuwbouw zal besluiten, hetgeen corrigerend werkt.

Reparatiekosten (H. III, § 4).

Het blijkt dat bijzonder veel waarde wordt gehecht aan het tenderen van de periodieke reparaties op grond van zo nauwkeurig mogelijk opgestelde reparatielijsten. Als wij aannemen dat van de schepen goed opgestelde lijsten worden ontvangen, zal het in de praktijk toch onmogelijk blijken om de verwachte reparaties zo precies te omschrijven, dat er voor de werf geen twijfel meer bestaat over de omvang en de aard van de werkzaamheden.

De werven zullen hierdoor enerzijds geneigd zijn om de prijs zo laag mogelijk te stellen met de vermelding, dat alle extra werkzaamheden die mochten blijken bij het openen van de werktuigen niet in deze prijs zijn opgenomen, anderzijds is het ook mogelijk dat de werven tot hoge prijzen komen waarin dan alle eventuele extra's zijn verwerkt; een en ander zal afhangen van het feit of de werf het werk graag heeft of niet.

Ook de onzekerheid, soms tot op het laatste moment, over de aankomst van het schip bij de werf, waardoor het moeilijk wordt een tanker in het programma op te nemen, leidt tot problemen bij de tender. In het bijzonder wordt de verwachte reparatieduur hierdoor beïnvloed. Al met al is het niet onwaarschijnlijk dat het tenderen op de lange

Wat doet U morgen het eerst?

... een spaarrekening openen bij de N.H.M.! Tienduizenden deden dit reeds vóór U. Als spaarder bij de N.H.M. hebt U nu profijt van:

- 3¼ % rente
- een soepele opvragingsregeling
- automatisch op tijd betaalde belastingaanslagen
- volledige bankservice

Spaar veilig - spaar bij de N.H.M.

NEDERLANDSCHE HANDEL-MAATSCHAPPIJ, N.V.

(advertentie)

duur tot onbevredigende resultaten voor de reder zal leiden.

Bij groot survey en vooral als het oudere schepen betreft, waarvoor grote staalvernieuwingen moeten worden uitgevoerd evenals bij bijzondere, grote werkzaamheden zoals verbouwing e.d., heeft tenderen wel nut. In deze gevallen is het echter mogelijk om vooruit voldoende gegevens te verzamelen om deze zeer kostbare reparaties volledig te specificeren.

In de tankvaart kan men dus in het algemeen zeer bezwaarlijk vooruit vaststellen hoeveel de periodieke reparaties zullen kosten. Zoals vanzelf spreekt is het wel mogelijk om achteraf aan de hand van kostenvergelijkingen e.d. vast te stellen of de reparaties tegen aanvaardbare prijzen zijn uitgevoerd.

De problemen waarvoor de reder zich ziet gesteld bij de reparaties van zijn vloot liggen eigenlijk in hetzelfde vlak als waarvoor velen van ons zich zien gesteld wanneer radio, T.V.-toestel, auto en dergelijke artikelen moeten worden gerepareerd.

Hoewel met het bovenstaande slechts enkele onderdelen van het boek zijn besproken, hoop ik toch dat deze bespreking een aanleiding zal zijn om het boek te gebruiken als men zijn kennis van de tankvaart wil verruimen. Het is hiervoor namelijk bij uitstek geschikt.

Rotterdam.

Drs. C. J. JERONIMUS.

Voor reclame

kan men te veel
en ook
te weinig uitgeven.

De meeste mislukkingen zijn vaak het gevolg van het laatste

Geldmarkt.

Uit het maatschappelijk verkeer terugstromend bankpapier gedurende de eerste drie weken van januari en een daling van het tegoed van de Staat bij De Nederlandsche Bank in de vierde week van de maand — in de eerste drie weken heeft de markt van staatszijde per saldo nauwelijks invloed ondervonden — hebben gezorgd voor een aanmerkelijke verruiming van de geldmarkt. Gedeeltelijk werd de naar de markt gerichte geldstroom opgevangen in een verhoging van het kasreservepercentage, dat met

ingang van de januari/februariperiode van 6 op 8 pCt. werd gebracht. Doch deze drainering deed de geldmarktverruimende krachten toch niet teniet. De callgeldnotering reageerde met een daling tot 1 pCt.

Inmiddels heeft de Minister van Financiën een begin van uitvoering gegeven aan zijn in de Tweede Kamer aangekondigde uitgiftepolitiek door eind januari de inschrijving open te stellen op vier- en achtmaandsschatkistpapier. Dit laatste papier vervalt omstreeks de in het najaar optredende, ook in 1962 te verwachten, concentratie van betaling van de vennootschapsbelasting. Om de banken niet in verleiding te brengen wordt geen twaalfmaandspapier ter beschikking gesteld, terwijl de afgifte van schatkistbiljetten over de toonbank is gestaakt. Na deze eerste stap van de Minister zal het bijzonder belang-

Een groot, vooraanstaand en modern bedrijf in het Oosten des lands wenst een

marketing deskundige

aan te trekken, bij voorkeur met kennis van de distributieproblemen in de levensmiddelenbranche.

Zijn taak zal o.m. zijn de behoeften aan verpakte levensmiddelen te bestuderen, in het bijzonder met betrekking tot de conservenindustrie en mede te werken aan de voorbereiding en ontwikkeling van nieuwe verkoopmogelijkheden.

Bij de uitvoering van zijn taak kunnen o.m. de afdelingen Commerciële Research, Laboratorium enz. hem behulpzaam zijn.

Gedacht wordt aan een bij voorkeur academisch gevormd medewerker met een soepel aanpassingsvermogen en gemakkelijk optreden. Hij zal veel contact moeten hebben met afnemers, veelal grote en middelgrote industrieën. Hoewel dit contact geen direct commercieel karakter draagt, worden bij gegadigden toch commerciële kwaliteiten verlangd, in verband met eventuele promotiemogelijkheden, welke de functie biedt.

Leeftijd tussen dertig en veertig jaar.

Voor huisvesting kan op korte termijn worden gezorgd.

Geboden wordt een goed gehonoreerde functie - direct onder de hoofddirectie - in een dynamisch bedrijf met een prettige sfeer.

Zij, die voor deze functie in aanmerking komen, zullen in een vertrouwelijk onderhoud nadere gegevens kunnen verkrijgen.

Een proeve met handschrift - niet met ballpoint - dient bij de sollicitatie te worden ingesloten.

Brieven met pasfoto en volledige inlichtingen omtrent opleiding, ervaring, levensloop en reden van sollicitatie onder no. 820 te richten aan het Amsterdams Psychotechnisch Laboratorium o.l.v. dr. Ph. M. van der Heijden, Verdijkstraat 6 te Amsterdam-Z.

CENTRAAL BEHEER

VERZEKERINGEN VOOR HET BEDRIJFSLEVEN

PENSIOEN-RISICO

vereniging van werkgevers voor verzekering van ouderdoms-, weduwen-, wezen- en invaliditeitspensioen ten behoeve van hun personeel. Aantrekkelijke verzekeringsvoorwaarden en tarieven. Pensioen-Risico neemt een vooraanstaande plaats onder de Nederlandse levensverzekeringsinstellingen in.

Verzekerd bedrag: ruim 1,5 miljard gulden.
Belegd vermogen: circa 325 miljoen gulden.

Pensioen-Risico zal u gaarne vrijblijvend voorlichten. Het is raadzaam om, indien u nog rond de jaarwisseling een pensioenvoorziening wilt invoeren, zich tijdig tot Pensioen-Risico te wenden.

Naast **PENSIOEN-RISICO** kunnen voor u van belang zijn:

BRAND-RISICO

Brand- en bedrijfsschadeverzekering voor industriële en andere objecten.

MOLEST-RISICO

Molest en stormverzekering

VERVOER-RISICO

Transportverzekeringen van goederenzendingen in binnen- en buitenland.

WET-RISICO

Bedrijfs-w.a. verzekering.
Motorrijtuigverzekering: w.a.-dekking voor alle motorrijtuigen f. 500.000- per gebeurtenis.
Ongevallenverzekering voor inzittenden.

DIENSTVERLENING AAN HET BEDRIJFSLEVEN

VERENIGING VOOR CENTRALE ELEKTRONISCHE ADMINISTRATIE-C.E.A.

verricht administratieve werkzaamheden voor haar leden met behulp van elektronische apparatuur als loon-, voorraad- en debiteurenadministratie, facturering enz.

CENTRAAL
C.B.
BEHEER

BOS EN LOMMERPLANTSOEN 1 AMSTERDAM-W. TEL. 134971. POSTBUS 8400

wekkend zijn hoe de reactie van het bankwezen uitvalt.

Twee stokoude bankiersfirma's, die desondanks zonder twijfel nog een goede toekomst voor zich zien liggen, hebben tot samenwerking besloten. Deze belangengemeenschap tussen R. Mees en Zoonen en Hope & Co. vormt de weerspiegeling van de allerwege krachtig werkende tendentie tot concentratie, een beweging, die in de bankwereld wel in het bijzonder is gevoeld.

Kapitaalmarkt.

In 1961 zijn de boerenleenbanken, wat de grootte van de netto-aangetrokken besparingen betreft, aan de kop gegaan. Het spaarverschil bij deze instellingen heeft namelijk f. 477 mln. bedragen. Hierop volgden de algemene of lokale spaarbanken met f. 306 mln.; de R.P.S. sloot de rij met f. 169 mln. In totaal werd derhalve bij deze drie

groepen van spaarinstellingen f. 952 mln. meer gestort dan terugbetaald, hetgeen vergeleken met 1961, toen het cijfer f. 833 mln. heeft bedragen, opnieuw een vooruitgang betekent. Jaarcijfers van de handelsbanken zijn nog niet bekend.

Uit Brussel werd in de verslagweek gemeld, dat deze stad in ons land een obligatielening hoopt te plaatsen ten bedrage van f. 30 mln. tegen 5 pCt.

Indicijfers aandelen. (1953 = 100)	27 dec. 1961	H. & L. 1962	19 jan. 1962	26 jan. 1962
Algemeen	410	410 — 399	407	403
Intern. concerns	566	564 — 545	561	550
Industrie	366	369 — 361	366	368
Scheepvaart	184	186 — 181	183	181
Banken	253	255 — 247	251	250
Handel enz.	160	163 — 159	161	163

Bron: A.N.P.-C.B.S., Prijscourant.

Voor één van onze relaties, een grootbedrijf in de detailhandel van levensmiddelen en huishoudelijke artikelen, met filialen over het gehele land, zoeken wij een

hoofd inkoop

Van deze topfunctionaris zal worden verlangd dat hij:

- leiding geeft aan een 6-tal merchandisers;
- verantwoordelijk is voor het assortiment, prijsstelling en verpakking;
- zich inzicht verschaft in koopgewoonten en koopgedrag.

Verder zullen t.z.t. bij gebleken geschiktheid ook de afdelingen reclame en marktonderzoek onder zijn supervisie komen.

De functionaris is rechtstreeks verantwoordelijk aan de directie en zal in teamverband moeten kunnen werken met de andere leiders van lijn- en stafafdelingen van dit snel groeiend bedrijf.

Gedacht wordt aan iemand, die zowel op commercieel als leidinggevend gebied ervaring heeft in de moderne bedrijfsvoering.

Leeftijd ca. 40 jaar.

Zij, die voor deze functie in aanmerking komen zullen in een vertrouwdelijk onderhoud nadere gegevens kunnen verkrijgen.

Een proeve van handschrift - niet met ballpoint - dient bij de sollicitatie te worden ingesloten.

Brieven met pasfoto en volledige inlichtingen omtrent opleiding, ervaring, levensloop en reden van sollicitatie onder no. 817 te richten aan het Amsterdams Psychotechnisch Laboratorium, o.l.v. dr. Ph. M. van der Heijden, Verdiestraat 6, Amsterdam-Z.

Aandelenkoersen.	27 dec. 1961	19 jan. 1962	26 jan. 1962
Kon. Petroleum	f. 126,70	f. 126,40	f. 122,20
Philips G.B.	984 $\frac{1}{2}$	976 $\frac{1}{2}$	954
Unilever	f. 189,70	f. 189,20	f. 185
Robeco	f. 252,50	f. 247,50	f. 245,50
Hoogovens, n.r.c.	776	761	753 $\frac{1}{2}$
A.K.U.	404 $\frac{3}{4}$	398	398
Kon. Zout-Ketjen, n.r.c.	1.070	1.025	1.043
Zwanenberg-Organon	1.024	1.020	1.001 $\frac{1}{2}$
Interunie	f. 228	f. 224,50	f. 224
Amsterd. Bank	396	397	396

New York.			
Dow Jones Industrials	731	701	692
Rentestand.			
Langl. staatsobl. a)	4,12	4,10	4,09
Aand.: internationalen a)	2,83 b)		2,86
lokaten a)	3,55 b)		3,51
Disconto driemaands schatkist- papier	1 $\frac{3}{4}$	1 $\frac{3}{8}$	1 $\frac{3}{16}$

a) Bron: Veertiendaags beursoverzicht Amsterdamsche Bank.

b) 19 december.

C. D. JONGMAN.

Accountantskantoor BURGMANS

ROTTERDAM

vraagt ter versterking van zijn controlestaf een

ACCOUNTANT

(N.I.v.A. of V.A.G.A.)

Ook zij, die met de accountantsstudie ver gevorderd zijn, kunnen voor deze functie in aanmerking komen.

Brieven aan het kantooradres: WIJNHAVEN 70, Rotterdam of telef. afspraak onder (010) 12.04.10.

COLLECTIEVE
PENSIOEN-VERZEKERING

**gemeente
enschede**

Bij het Sociografisch en Statistisch Bureau van de Secretarie kan worden geplaatst een

STATISTICUS

Taak leiding van de sector statistiek en documentatie van dit bureau, dat een belangrijke functie vervult in deze snel groeiende industriestad van nagenoeg 130.000 inwoners. Redactionele, onderzoek- en contactwerkzaamheden van uiteenlopende aard.

Vereist Ervaring in statistische werkzaamheden bij een soortgelijk gemeentelijk of regionaal bureau. Vooropleiding tenminste u.l.o.-b, diploma algemene statistiek of overeenkomstig diploma.

Bezit van of studie voor het diploma middelbaar planologisch onderzoeker en/of voor een diploma met een duidelijke statistische dan wel cijfermatige achtergrond strekt tot aanbeveling.

Rangindeling en salaris naar gelang van bekwaamheid; salaris commies f 563,35 tot f 678,46, commies 1ste klas f 661,56 tot f 776,44 en hoofdcommies f 744,66 tot f 887,14 per maand; de bekende toelagen inbegrepen. Vakantietoelage 4%, vergoeding krachtens de tijdelijke ziektekostenregeling en eventueel kindertoelage.

Woning enz. gehuuden Vlotte toewijzing van een woning zal zoveel mogelijk worden bevorderd. Reiskosten voor wekelijks gezinsbezoek en verhuiskosten worden vergoed, vaste vergoeding inrichtingskosten 5% van de bezoldiging en tegemoetkoming van 90% in pensiekosten,

Aanmelding uitsluitend schriftelijk met vermelding letter L bij de afdeling personeelszaken van de Secretarie. Een sollicitatieformulier zal daarna worden toegezonden.

Bij het Bureau van de Provinciale Planologische Dienst in Friesland wordt gevraagd

een medewerker ter assistentie bij het planologisch onderzoek

Middelbare opleiding gewenst.

Aanstelling kan geschieden, afhankelijk van opleiding, leeftijd en ervaring in de rang van adjunct-commies of commies.

Salarisgrenzen resp. f. 3.096 — f. 6.024 p.j. en f. 5.460 — f. 7.464 (excl. compensatie A.O.W., huurcompensatie en 4% vakantietoelage).

Verplaatsingskostenbesluit en studiekostenregeling zijn van toepassing.

Schriftelijke sollicitaties te richten aan de Directeur van het Bureau van de Provinciale Planologische Dienst in Friesland, Provinciehuis, Leeuwarden, binnen 14 dagen na het verschijnen van dit blad. Geen bezoek dan na oproep.

HOLLANDSCHE SOCIETEIT VAN LEVENSVZERKERINGEN N.V.

Hoofdkantoor Nederland:
Herengracht 475, Amsterdam-C. tel. 221322
Head Office Canada:
1130 Bay Street, Toronto 5

...meer dan anderhalve
eeuw levensverzekering

FONDSEN ANALYSE

VOLGENS GEHEEL NIEUW SYSTEEM*

Voortaan elk week in „Beleggers-
Belangen“: in één oogopslag
vergelijkingen in de vorm van één
kaartsysteem naar kwaliteit, groei
en rendement. Ook voor hen, die
van hun beleggingen geen aca-
demische zaak wensen te maken.
Overdrukken op stevig karton
tegen redelijke prijs verkrijgbaar.

WEEKBLAD TER IN- EN VOORLICHTING
VAN DE PARTICULIERE BELEGGER

*vraag gratis proefnummer adm.
Bel-Bel, G postb. 42, Schied.

Behoeft Uw staf uitbreiding?

Verzuimt dan niet E.-S.B. voor Uw oproep
in te schakelen. E.-S.B. biedt U een grote
trekzekerheid, óók bij aspirant-leidinggevende
functionarissen in de commerciële, admini-
stratieve of aanverwante sectoren.

Advertentie-afd. — Postbus 42 — Schiedam

Bij de N.V. NUTRICIA TE ZOETERMEER

is de functie van

marketing-deskundige

vacant. Deze functionaris zal o.m. op grond van marktonder-
zoek rapporten met concrete aanbevelingen aan de stafleden
in de verkoopsector dienen voor te leggen, en zal tevens be-
last worden met een deel der uitvoering, voorzover dit tot
zijn competentie behoort.

Vereist:

academisch niveau
praktijkervaring
talenkennis
stimulerende persoonlijkheid
leeftijd circa 35 jaar

Geboden:

levenspositie
salaris op stafniveau
pensioenrechten
promotiemogelijkheden

Brieven onder letter M te richten aan:

**Adviesbureau voor Interne Organisatie
en Administratieve Techniek.**

Prins Hendriklaan 52 - Amsterdam-Z.

Bij behandeling der sollicitaties kan op discretie worden gerekend.

Abonneert U op

DE ECONOMIST

Maandblad onder redactie
van

Prof. P. Hennipman,
Prof. A. M. de Jong,
Prof. F. J. de Jong,
Prof. P. B. Kreukniet,
Prof. H. W. Lambers,
Prof. J. Tinbergen,
Prof. G. M. Verrijn Stuart
Prof. J. Zijlstra.

★

Abonnementsprijs f 22,50;
fr. p. post f 23,60; voor stu-
denten f 19,—; fr. per post
f 20,10.

★

Abonnementen worden aan-
genomen door de boekhandel
en door uitgevers

**DE ERVEN F. BOHN
TE HAARLEM**

FRANKFURTER MESSE

VOORVERKOOP TOEGANGSKAARTEN

Bij bestelling vooruit ca 50% besparing door reductie op toegangkaart en coupon voor gratis catalogus in Frankfurt a/M.

Officiële vertegenwoordiging in Nederland

TH. ERKELENS, Dir. ALMETAAL N.V.

Sophialaan 41, Amsterdam-Z.,

Tel. 73 52 15

DE HOGE AUTORITEIT VAN DE EUROPESE GEMEENSCHAP VOOR KOLEN EN STAAL (E.G.K.S.)

werft voor haar diensten te Luxemburg door middel van een vergelijkend onderzoek, aan:

- drie hoofdadministrateurs bij de Directie Inspectie (accountants of specialisten op het gebied van de vraagstukken met betrekking tot de commerciële aspecten van de kolen- en staalmarkt).

Aanvullende inlichtingen, voorwaarden voor deelneming en sollicitatieformulier werden gepubliceerd in nr. 6 van het Publikatieblad van de Europese Gemeenschappen van 22 januari 1962.

Verkoop in Nederland: Staatsdrukkerij- en Uitgeverijbedrijf, Fluwelen Burgwal 18 - 's-GRAVENHAGE (toezending na overmaking van f. 0,40 op Giro Uitgeverij 425300). Betaling in postzegels kan niet worden aangenomen.

Sluitingsdatum voor inzending van sollicitaties: 22 februari 1962.

*U reageert op annonces
in „E.-S.B.”?*

*Wilt U dit dan steeds duidelijk
tot uitdrukking brengen?*

Sluit uw verzekering bij de

Algemeene Friesche Levensverzekering-Maatschappij

VEREENIGING VAN LEVENSVZERZEKERING EN LIJFRENTTE

„De Groot-Noordhollandsche van 1845”

Algemeene Friesche Brandverzekering-Maatschappij N.V.

LEEWARDEN, BURMANIAHUIS

AMSTERDAM, VAN BRIENENHUIS

ROTTERDAM - DEN HAAG - UTRECHT - GRONINGEN - HENGELO - HAARLEM